

บทที่ 3

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับการแก้ปัญหาสุราในสมัยแรก
(พ. ศ. 2425-2426)

ในการพิจารณาถึงบทบาทและวิธีดำเนินการเจรจาของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เกี่ยวกับปัญหาสุรานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงคือ ในช่วงแรกเป็นระยะที่พระองค์รับราชการอยู่ในสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน อังกฤษ ระหว่าง พ.ศ. 2425-พ.ศ. 2426 ซึ่งผลงานของพระองค์นั้นได้แก่การเจรจาทกลงและลงนามในสัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษ โปรตุเกส ฝรั่งเศส สวีเดน-นอร์เว เดนมาร์ก เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ ส่วนในช่วงหลังคือ ในระยะที่พระองค์เป็นราชทูตภาคพื้นยุโรป 10 ประเทศ โดยรับราชการในสถานทูตไทยประจำกรุงปารีส ฝรั่งเศส ระหว่าง พ.ศ. 2427- พ.ศ. 2429 ซึ่งได้ทรงเจรจาและลงนามในสัญญาสุรากับรัฐบาลเยอรมนี สเปน อิตาลี และออสเตรีย

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการให้เป็นราชทูตไทยคนแรกประจำอังกฤษ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส โปรตุเกส เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี สวีเดน-นอร์เว เบลเยียม อิตาลี และสเปน รวม 12 ประเทศ เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2425¹ ขณะที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ประทับที่กรุงลอนดอน เพื่อนำเสด็จพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณเข้ารับการศึกษาในอังกฤษ บรรดาข้าราชการที่ได้รับแต่งตั้งให้มาร่วมรับราชการกับพระองค์ในสถานทูตไทยในครั้งนั้นได้แก่หลวงนายเดช เป็นเลขานุการ² ขุนปฏิภาณพิจิตร³ กัปตันเปลียน⁴ เป็นผู้ช่วยราชทูต ได้เดินทาง

¹ ภูมิภาคผนวก ก.

² หลวงนายเดช (สุน สัตตราภย์)

³ ขุนปฏิภาณพิจิตร (หรุ่น)

⁴ กัปตันเปลียน (เปลียน หัศดิเสวี)

จากกรุงเทพฯ พร้อมกับเอกสารตราตั้ง (Credentials) และพระบรมราโชวาทในการ
ดำเนินการเรื่องสุรา¹ มาถวายให้พระองค์ในเวลาต่อมา

การเตรียมการเจรจา

การเตรียมการของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการเจรจาปรึกษาทำสัญญาสุรากับประเทศตะวันตกอาจแบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอนคือ การเตรียมร่างสัญญาสุรา และการเตรียมการค้านบุคลากร

1. การเตรียมร่างสัญญาสุรา

จุดมุ่งหมายสำคัญของการเจรจาทำสัญญาสุรากับประเทศตะวันตกของรัฐบาลไทยในครั้งนี เห็นได้อย่างเด่นชัดในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว² ว่ามีความมุ่งหมายหลัก 2 ประการคือ ประการแรกรัฐบาลไทยควรมีสติอันชอบธรรมในการควบคุมการจำหน่ายสุราในประเทศทั้งด้านการผลิตและการจำหน่าย ประการที่สองได้แก่การขอเพิ่มภาษีสุราต่างประเทศ โดยกำหนดหลักอัตราภาษีขาเข้าสุราจากต่างประเทศ เท่ากับภาษีภายในที่รัฐเก็บจากสุราโรง แทนการเก็บภาษีร้อยละ 3 ตามอัตราเดิม ซึ่งจะทำให้รัฐมีรายได้จากภาษีสุราเพิ่มขึ้น และยังเป็นผลให้รัฐบาลไทยสามารถควบคุมราคาสุราต่างประเทศไม่ให้จำหน่ายในราคาถูกลงอีกด้วย

ส่วนร่างสัญญาสุราซึ่งฝ่ายไทยได้เสนอเป็นหลักในการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศสนั้นคือ ร่างสัญญาที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์และพระยาสยามจूरหำ (D.K. Mason) ฑูตไทยประจำกรุงลอนดอนได้ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขจากร่างเดิมตามพระบรมราโชวาท และเพิ่มเติมเนื้อความที่จะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลไทยในประเด็นที่ว่ารัฐบาลไทยมีอำนาจตรวจทดลองแรงสุราเมื่อพบว่ามีอันตรายต่อประชาชน รัฐจะแจ้งให้ผู้นำเข้านำกลับออกไปพร้อมคืนภาษีที่ได้เก็บไว้แล้ว ถ้าไม่ปฏิบัติตามรัฐมีสิทธิยึดไว้และ

¹ ภูมิภาคผนวก ข.

² เรื่องเดียวกัน.

และทำลายได้¹ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าเมื่อจะทำสัญญาใหม่แล้ว คิวรที่ไทยจะได้รับผลประโยชน์ใหม่มากที่สุด หลังจากนั้นจึงนำร่างสัญญานี้ไปปรึกษาด้อยความกับนักกฎหมายอังกฤษ² ร่างสัญญานี้กล่าวได้ว่ามีเนื้อความถูกต้องตามความประสงค์ของรัฐบาลไทย ดังลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทูตกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการว่า "...ตามร่างนั้นสิ่งหนึ่ง [ ] ซึ่งคอเวอนเมนต์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรารถนาก็มีอยู่พร้อมแล้ว และมีความที่จะให้คอเวอนเมนต์ได้เปรียบขึ้นอีกเป็นอันมาก..."³ สาระสำคัญของร่างสัญญานี้โดยสรุปคือ⁴

1. รัฐบาลมีอำนาจควบคุมการผลิตและการจำหน่ายสุราในประเทศ
2. สุราจากต่างประเทศที่มีแรงแอลกอฮอล์เท่ากับสุราโรงจะต้องเสียภาษีเท่ากับภาษีชั้นใน ส่วนสุราที่มีแรงแอลกอฮอล์สูงกว่าสุราโรงจะต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วนของแอลกอฮอล์ที่สูงขึ้น
3. เหล้าจุ่นและเบียร์ที่ผลิตจากยุโรปนำเข้ามาจะเสียภาษีไม่เกินร้อยละ 10 ของราคาสินค้า
4. การจำหน่ายสุรา เหล้าจุ่น และเบียร์รายย่อยต้องรับหนังสืออนุญาต
5. สุราต่างประเทศที่เป็นอันตรายจะต้องนำออกไปโดยรัฐคืนเงินภาษีที่เก็บไว้ให้ ถ้าไม่ปฏิบัติตามรัฐจะริบสุรานั้นมาทำลายได้

¹ กจช, ร.5 พ.ศ. เล่มที่ 8 พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทูตกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2425, หน้า 1-2

² ไม่มีการระบุชื่อไว้ แต่สันนิษฐานว่าอาจเป็น เซอร์วอลเตอร์ ฟิลมอร์ (Sir Walter Phillmore) ทั้งนี้เพราะภายหลังยังทรงให้เซอร์ ฟิลมอร์ ได้พิจารณาถึงสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับสยาม เพราะเกรงว่าฝรั่งเศสจะอ้างสิทธิในการปกครองชาวสยามในไทยได้ตามหนังสือสัญญาดังกล่าว

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูตกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2425 [มช.]

⁴ กจช, ร.5 พ.ศ. เล่มที่ 8 หนังสือสอดนำเบอร์ 3 ร่างกอนเวอนชั่นสุรา ซึ่งพระยาสยามได้แก้ครั้งที่สุด ไปรยเวต หน้า 4-5

ร่างสัญญาที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงส่งมาใหม่เป็นที่พอใจของรัฐบาลไทย เป็นอย่างมาก คึงความในหนังสือกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ทูลพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ว่า "...เรื่องสุรานั้นพระยาสยามคราวที่สุดเป็นคดีแล้ว เช่นมีในหนังสือของท่าน 8 Sept ..."¹

2. การเตรียมการค้ำบุดลากร

นอกจากความเหมาะสมโดยส่วนตัวของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว การเจรจาปรึกษาหาสัญญาสุรากับรัฐบาล ประเทศตะวันตก จำเป็นต้องอาศัยบุคคลากรที่มีความสามารถและคุ้นเคยกับกิจการค้าต่างประเทศเพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในด้านต่าง ๆ รัฐบาลไทยจึงได้แต่งตั้งให้พระยาสยามจตุรพาท (D.K. Mason) เป็นเลขาธิการฝ่ายต่างประเทศ (Foreign Secretary) ประจำสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน² ด้วยเหตุที่เคยทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ ครั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นราชทูตออกไปเจรจาขอแก้ไขหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2423 แม้ว่าพระยาสยามจตุรพาทจะปฏิเสธมิยอมรับตำแหน่งต่าง ๆ โดยอ้างเป็นชนสูงอายุ ชาคความชำนาญในภาษาค้างประเทศ และต้องดูแลกิจการค้าของตนก็ตาม³ แต่รัฐบาลไทยยังคงเห็น

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ วันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

"เรื่องสุรานั้น พระยาสยามคราวที่สุดเป็นคดี..." นั้น หมายถึงร่างหนังสือสัญญาสุราที่พระยาสยามจตุรพาทและหม่อมเจ้าปฤษฎางค์ช่วยกันร่าง และได้ส่งร่างนั้นมาให้รัฐบาลไทยพิจารณา

² กจช, ร.5 กต. เล่มที่ 59 เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงพระยาสยามจตุรพาท วันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2425

³ กจช, ร.5 กต. เล่มที่ 59 เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงพระยาสยามจตุรพาท วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2425, หน้า 269-271

ความสำคัญของพระยาสยามจूरพาทน์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากความไว้วางใจในความซื่อสัตย์ และผลงานที่เคยปฏิบัติมาซึ่งเป็นที่ยอมรับจากรัฐบาลไทย ดังลายพระหัตถ์กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการทูลพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ว่า "...ท่านต้องรู้พระองค์ว่าพระยาสยามเคยทำการมานานแล้วเป็นที่เชื่อถือนัก... ยังเห็นว่าพระยาสยามยังจะรักษาผลประโยชน์ไทยที่อยู่ ถ้าเป็นราชทูตใดก็คงถึงกับตั้งให้เป็น..."¹ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงมอบหมายให้พระยาสยามจूरพาทน์ รับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการทั่วไปในสถานทูตไทยประจำอังกฤษอีกด้วย

บทบาทของพระยาสยามจूरพาทน์ในการให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์จะปรากฏชัดในช่วงการเจรจาปรึกษาทำสัญญากับรัฐบาลอังกฤษและฝรั่งเศส² แต่เมื่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้ทรงว่าจ้างนายเฟรคเคอริก เวอร์นีย์ (Mr. Frederick Verney) เป็นเลขานุการฝ่ายต่างประเทศ (Foreign Secretary)

---

¹กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ, ลายพระหัตถ์ ทูลพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2425 [มช.]

เนื่องจากเป็นระยะแรกของการแต่งตั้งราชทูตไทยไปประจำต่างประเทศ และเริ่มจัดตั้งสถานทูตไทยในกรุงลอนดอน รัฐบาลไทยจึงเห็นความจำเป็นจะต้องมีชาวต่างชาติคอยช่วยเหลือแนะนำและให้คำปรึกษาแก่ราชทูตได้บ้าง และบุคคลนั้นต้องเป็นผู้ที่รัฐบาลไทยไว้วางใจ นอกจากนี้พระยาสยามจूरพาทน์ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่สนับสนุนให้รัฐบาลไทยมีสถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ใน กจช. ร. 5 พศ. เล่มที่ 8 พระราชหัตถ์เลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี วันอังคาร แรม 11 ค่ำ เดือน 11 ปีเมษจัตวาศก จ.ศ. 1244 และพระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

²การเจรจาสัญญาสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศส แม้ว่าพระยาสยามจूरพาทน์ไม่ได้ติดตามพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ไปด้วยก็ตาม แต่ก็มีหนังสือโต้ตอบให้คำปรึกษาแนะนำแก่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์อยู่เสมอ

ประจำสถานทูตไทยตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2426 แล้ว ความสำคัญในการให้คำปรึกษาแก่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ของพระยาสยามธรรพหัสดินน้อยลง ถึงกระนั้นก็ตีพระสยามธรรพหัสดินยังคงให้คำปรึกษาและแนะนำให้กับราชทูตทั้งสอง¹ อยู่เสมอจนกระทั่งลาออกจากราชการฝ่ายไทยในปี พ.ศ. 2429

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญอีกคนหนึ่งในการช่วยเหลือพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการดำเนินการเจรจาเรื่องสุรากับรัฐบาล ประเทศตะวันตกอย่างมากคือ นายเวอร์นี² ซึ่งมารับตำแหน่งเลขานุการฝ่ายต่างประเทศแทนพระสยามธรรพหัสดินที่ได้ออกมาแล้ว คุณสมบัติของนายเวอร์นีได้รับคำรับรองจากข้าราชการชั้นสูงของอังกฤษ ก็อนายแมกซ์ มุลเลอร์ (Mr. Maxs Muller) ที่ปรึกษาด้านการศึกษาของรัฐบาลอังกฤษ และราชทูตผู้ป่วนประจำกรุงลอนดอน เวอร์นีได้ทำงานร่วมกับพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการเจรจากับรัฐบาลหลายประเทศ เช่น เนเธอร์แลนด์ สวีเดน แม้เมื่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เสด็จไปปฏิบัติภารกิจในกรุงปารีสแล้ว ก็ทรงโปรดให้นายเวอร์นีร่วมเดินทางไปเจรจาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลอิตาลีด้วย

---

¹ ได้แก่ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ราชทูตไทยประจำประเทศภาคพื้นยุโรป ซึ่งมีสถานทูตไทยประจำกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ราชทูตไทยประจำอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ซึ่งประจำสถานทูตไทยในกรุงลอนดอน

² นายเฟรดเดอริก เวอร์นี (Mr. Frederick Verney) เป็นบุตรของเซอร์ แฮรี เวอร์นี (Sir Harry Verney) วุฒิสมาชิกรัฐสภาขุนนางอังกฤษ ซึ่งมีชื่อเสียงว่าเป็นพวกเสรีนิยม (Liberal) นายเวอร์นีจบการศึกษาทางด้านกฎหมายจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (Oxford University) เป็นผู้ที่คุ้นเคยและสนิทสนมกับลอร์ด แกรนวิลล์ (Lord Granville) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ และข้าราชการชั้นสูงของอังกฤษ

สำหรับข้าราชการไทยในสถานทูตนั้น ที่สำคัญก็มีหลวงนายเดชซึ่งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์โปรดให้ร่วมตามเสด็จไปเจรจาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลหลายชาติ ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นเลขานุการโดยตำแหน่งแล้วยังทรงสนิทสนมคุ้นเคยมาแต่ครั้งเป็นราชทูตพิเศษออกมาดูววยของทรงอินทียในปี พ.ศ. 2424 ส่วนข้าราชการไทยคนอื่น ๆ นั้นไม่พบหลักฐานว่ามีส่วนสนับสนุนพระองค์ในการเจรจาทำสัญญาสุรามากน้อยเพียงใด ครั้นเมื่อพระองค์โยกย้ายไปปฏิบัติภารกิจที่กรุงปารีสก็ได้ทรงปรึกษาหารือ และร่วมมือในการปฏิบัติภารกิจร่วมกันระหว่างสถานทูตทั้งสองแห่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากคำสั่งของรัฐบาลที่ว่า สถานทูตไทยทั้งสองแห่งจะต้องร่วมมือกันปฏิบัติงาน¹ ซึ่งผิดจากการทำงานของสถานทูตอื่น ๆ ที่ว่า สถานทูตแต่ละแห่งมีสิทธิในการดำเนินการเป็นของตนเอง นอกเหนือจากการปรึกษาหารือในเรื่องสุราแล้ว ผลงานที่เห็นได้เด่นชัดในความร่วมมือของข้าราชการในสถานทูตทั้งสองคือ การเสนอคำกราบบังคมทูลฯ แก่ไซเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ร.ศ. 103²

¹ กจช. ร. 5 นก. เล่มที่ 25 พระบรมราชาโฆวาทถึงกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ โดยกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ, หน้า 441

ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์เพิ่งเสด็จออกไปปฏิบัติภารกิจในต่างประเทศ อาจไม่เข้าใจสภาพการเมืองการปกครองในยุโรป นอกจากนี้สถานทูตทั้งสองแห่งจะได้ร่วมกันพิจารณาและปฏิบัติภารกิจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

² กจช. ร. 5 บ. 2/16 เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน ร.ศ. 103 ศึกษารายละเอียดในเรื่องนี้เพิ่มเติมใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 9-26

นอกจากนี้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ยังทรงได้รับความร่วมมือจากกงสุลไทยประจำเมืองต่าง ๆ กอช่วยเหลือในการติดต่อเจรจากับรัฐบาลต่างประเทศเช่น นายเคลมงต์ รูติเยร์ (M. Clement Routier) รองกงสุลไทยประจำเมืองมาร์เซย์ (Marseille) ประเทศฝรั่งเศส นายชอนเบอเกอร์ (Mr. Schonberger) กงสุลไทยประจำกรุงเวียนนา หลวงสยามยศบาลคือ นายพอล ปิกกินเปก (Mr. Paul Pickenpake)¹ กงสุลไทยประจำกรุงเบอร์ลิน เป็นต้น กงสุลเหล่านี้ได้ช่วยแบ่งเบาพระภารกิจของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ โดยการติดต่อเจรจาดังหมายกับรัฐบาลต่าง ๆ เพื่อประชุมปรึกษาทำสัญญาสุรา

การดำเนินการเจรจา

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในฐานะที่พระองค์ดำรงตำแหน่งราชทูต ณ กรุงลอนดอน (พ.ศ. 2425-2426) เมื่อได้รับคำสั่งให้แก้ไขสัญญาสุรากับรัฐบาลต่างประเทศ จึงทรงตั้งพระทัยที่จะดำเนินการให้สำเร็จผลโดยเร็ว ทั้งนี้พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของรัฐบาลไทยในเรื่องสุรา ดังนั้นในขั้นแรกจึงได้วางแผนการที่จะเจรจาแก้ไขสัญญากับแต่ละประเทศตามลำดับวันเวลาที่ประเทศเหล่านั้นเข้ามาติดต่อทำหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้ากับรัฐบาลไทย ทั้งนี้เพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ² ต่อมาทรงเห็นควรที่จะทำความตกลงกับประเทศที่มีคนในบังคับก็มีผลประโยชน์จากการค้าสุราในไทยได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส และเนเธอร์แลนด์ แต่เพื่อมิให้เป็นการเสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ พระองค์ทรงวางแผนที่จะเจรจากับประเทศที่อยู่ในเส้นทางของการเดินทางในแต่ละครั้งด้วย

¹ นายพอล ปิกกินเปก (Mr. Paul Pickenpake) เป็นชาวเยอรมัน มีหุ้นส่วนในบริษัท Pickenpake and Thiess ในประเทศไทย ปัจจุบันคือ บริษัท B. Grimm

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ พุทธกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ
วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2425

1. การเจรจาทำสัญญาสุรากับอังกฤษ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นราชทูตไทยประจำประเทศตะวันตก เพื่อติดต่อขอทำสัญญาสุรากับรัฐบาลต่าง ๆ นั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ร่วมงานกับพระยาสยามจรรยาใน คำนวณต่าง ๆ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงกระตือรือร้น และพยายามเร่งดำเนินการเจรจากับรัฐบาลประเทศตะวันตกโดยเร็ว แต่ก็มีอาจเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมาจนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2425 อุปสรรคสำคัญที่ทำให้การเจรจากับรัฐบาลอังกฤษต้องล่าช้า เป็นเพราะการดำเนินการของพระองค์เจ้าเป็นต้องทรงปรึกษาพระยาสยามจรรยา ก่อนตั้งลายพระหัตถ์ที่ปรากฏว่า "...การเรื่องนี้จันค้วยเกล้าฯ ที่จะคิดให้ตลอดไปอย่างใดก็ได้ค้วยการส่าระหัดเคจซาตอยู่ในพระยาสยาม..."¹ แต่เนื่องจากพระยาสยามจรรยา ยังไม่ได้รับเงินชดเชยจากรัฐบาลไทยในสมัยที่ไทยได้ส่งคณะทูตไปอังกฤษเมื่อปี พ.ศ.2423² จึงนำมาเป็นข้ออ้างว่าไม่สามารถดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ได้ "...พระยาสยามพูดเรื่องเงินเปนข้อขัดขวาง ที่จำต้องตกลงกันว่า จะทำสิ่งใดไม่ได้ไม่สำหรั่งทั้งนั้น..."³ ปัญหาที่สิ้นสุดลงเมื่อรัฐบาลไทยได้ส่งเงินจำนวน 20,000 ปอนด์

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

² พระยาสยามจรรยา เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยในการสั่งซื้อสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่รัฐบาลไทย โดยออกเงินทกลงจ่ายล่วงหน้าไปก่อน พระยาสยามจรรยา หักได้ว่า ได้จ่ายเงินทกลงแทนรัฐบาลไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อครั้งราชการทูตที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นราชทูตพิเศษออกไปอังกฤษในปี พ.ศ. 2423 แต่ยังไม่ได้รับการชดเชยจากรัฐบาลไทย เป็นเหตุให้ขาดเงินหมุนเวียนทางการค้า และเป็นอุปสรรคต่อกิจการต่าง ๆ ของรัฐบาลไทยที่จะดำเนินการต่อไป ศีลขารายละเอียดใน กจช, ร.5 พศ. เล่มที่ 5 พระยาสยามจรรยาถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2425

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

ออกไปให้ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2425 การดำเนินการเจรจาเรื่องสุรากับรัฐบาลอังกฤษ จึงได้เริ่มขึ้นตั้งลอร์ดพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ที่ทรงรายงานมายังรัฐบาลว่า "... ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันเกล้าฯ จะไต่ลงมือจับทำหนังสือสัญญาไม่มีช่อง "เอกซ์คิว" ที่ พระยาศยามจะซัดเข้าไปได้อีก..."¹

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเริ่มงานติดต่อขอปรึกษาทำสัญญาสุรากับรัฐบาล อังกฤษเป็นประเทศแรก ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่ารัฐบาลอังกฤษได้ให้ความสนใจและความ ยินยอมให้ไทยตั้งสถานทูตไทยในกรุงลอนดอน² รวมทั้งการแสวงหาที่เปิดทางให้รัฐบาล ไทยในการเจรจาปรึกษาทำสัญญาสุรากับพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงทาบตามคอลลอร์ด แกรนวิลล์ (Lord Granville)³ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ เมื่อครั้งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเป็นราชทูตพิเศษไปถวายของขวัญ ในงานพระ ราชทานพิธีวิวาห์ของเจ้าชายวิลเลียมแห่งเยอรมนี และเจ้าชายรุคอล์ฟแห่งออสเตรีย และได้นำเสด็จพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณมาศึกษาในอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2424 ด้วย ทำให้พระองค์มีความหวังว่าการเจรจาทำสัญญาสุราครั้งนี้กับอังกฤษคงสำเร็จลงได้ นอก จากนี้รัฐบาลไทยและอังกฤษได้เคยเจรจาดกลงแก้ไขในหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้า ในระดับที่มีการลงนามยอมรับหลักการในสัญญากรมท่า ครั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษา ธิบดีเป็นราชทูต ออกมาเจรจาแก้ไขในปี พ.ศ. 2423 มาแล้ว ดังนั้น การที่จะกลับมา พิจารณาในเรื่องสุราใหม่ครั้งนี้ คงจะสะดวกกว่าที่จะไปเริ่มต้นกับประเทศอื่น ประกอบ กับฐานะของอังกฤษซึ่งเป็นมหาอำนาจตะวันตกที่มีความสำคัญในยุโรป ก็มีสำคัญทำให้

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

² กล่าวแล้วในบทที่ 2

³ ชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ปรากฏอยู่นี้ เป็นไปตามหนังสือสัญญาสุราที่ ไทยทำกับรัฐบาลอังกฤษ

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงหวังว่า ถ้าสามารถเจรจาทำความตกลงในเรื่องสุรากับอังกฤษ ได้สำเร็จ อาจมีผลให้ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ในยุโรปโดยเฉพาะฝรั่งเศสยอมพิจารณา แก้อไขตาม และเป็นข้อเรียกร้องที่หนักหน่วงที่จะให้ประเทศอื่น ๆ ยินยอมปฏิบัติตาม

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเริ่มงานติดต่อกับปรึกษาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2425 โดยทรงส่งบันทึกขอทำความตกลงเรื่องสุราและส่งร่างสัญญาสุราถึงลอร์ดแกรนวิลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เหตุผลที่ไทย ยกขึ้นอ้างเพื่อขอความเห็นใจจากฝ่ายอังกฤษก็คือ รัฐบาลไทยต้องการที่จะป้องกันสุขภาพของประชาชนในชาติ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในบ้านเมือง ดังที่ว่า

... เคาเวอนเมนต์สยามตั้งใจจะบำรุงราษฎรให้พ้นจากอันตราย ด้วยสุราที่ร้ายแรงทำให้ชีวิตสั้นลงอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดความวิวาทอย่างหนึ่ง และมีถอยความทำให้เสียการบ้านเรียบร้อยในบ้านเมืองอย่างหนึ่งเท่านั้น ... เคาเวอนเมนต์สยามหวังใจไว้ว่า เคาเวอนเมนต์อังกฤษ คงจะไม่ ชักขึ้นที่จะยอมทำคอนเวนชัน ให้ เคาเวอนเมนต์สยามมีอำนาจที่จะรักษา ความเรียบร้อยของบ้านเมืองแลบังคับการค้าขายสุรา ตามที่เมืองอื่น ๆ มีอำนาจทุกเมือง เพราะเป็นการยุติธรรมแลเป็นความปรารถนาที่รักษาความ เจริญของราษฎร...¹

จากการเจรจากับเซอร์ จูเลียน ฟอนเซโอโฟเต (Sir Julian Pauncefote) ซึ่งเป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้แทนรัฐบาลอังกฤษในการปรึกษาทำ สัญญาสุรากับรัฐบาลไทยนั้น เซอร์ฟอนเซโอโฟเตแย้งว่า การที่ไทยขอทำสัญญาสุรานี้ มุ่งหวังผลประโยชน์จากรายได้อาการสุราที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยทำการผลิตสุรากับด้วย พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงอธิบายชี้แจงให้ทราบถึงจุดมุ่งหมายที่รัฐผลิตสุร่าออกจำหน่าย และทำเป็นภาษีผูกขาดมาแต่เดิมนี้ เพื่อให้สุรามีราคาสูง เป็นการควบคุมและป้องกัน ประชาชนไม่ให้หาซื้อได้โดยง่าย² จากนั้นเซอร์ฟอนเซโอโฟเตจึงรับว่า จะรับเรื่องไว้ เพื่อพิจารณา และจะตอบให้ทราบภายหลัง

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2425 [ม.ศ.]

² เรื่องเดียวกัน.

กรั้นเมื่อส่งร่างสัญญาต่อรัฐบาลอังกฤษแล้ว พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเตือนพระยาสยามจตุรพันธ์ให้ไปติดตามเรื่องนี้ที่กระทรวงการต่างประเทศถึง 2 ครั้ง แต่พระยาสยามจตุรพันธ์บ้ายเบี่ยงว่าควรรอไปสักระยะหนึ่งมีฉะนั้นจะเป็นการเร่งรัดอังกฤษมากเกินไป เมื่อพิจารณาถึงท่าทีของพระยาสยามจตุรพันธ์ต่อการดำเนินการเรื่องสุรานี้พบว่า พระยาสยามจตุรพันธ์ขาดความกระตือรือล้นที่จะเร่งรีบช่วยเหลือพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเมื่อรัฐบาลไทยแต่งตั้งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นราชทูตประจำประเทศตะวันตก บทบาทและสถานะของพระยาสยามจตุรพันธ์ทางด้านการต่างประเทศลดน้อยลง จึงอาจทำให้พระยาสยามจตุรพันธ์น้อยใจในสถานะของตน ดังเห็นได้จากการขอลาออกจากราชการต่อรัฐบาลสยามตั้งกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้พระยาสยามจตุรพันธ์ยังเข้าใจว่าการเจรจาปรึกษาหาสัญญาสุราต่อรัฐบาลอังกฤษครั้งนี้ เป็นเรื่องเล็กน้อยที่รัฐบาลอังกฤษคงยินยอมหาสัญญาสุราโดยง่าย¹ ในส่วนพระองค์เจ้าปฤษฎางค์นั้นมีไต่ทรงเลาะเลยหรือทอคจู่ระในเรื่องนี้แต่ประการใด แต่ที่มีไต่ทรงเข้าพบเจ้าหน้าที่อังกฤษโดยตรงเนื่องมาจากไม่ต้องการทำอะไรในลักษณะ "ข้ามหน้าข้ามตาผู้ใหญ่" ทั้งนี้เพราะพระยาสยามจตุรพันธ์รับที่จะไปอธิบายชี้แจงและรับเป็นจู่ระในการเจรจาทันทีกับรัฐบาลอังกฤษในความตกลงขั้นพื้นฐานตามร่างสัญญา ซึ่งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเล็งเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลไทย เพราะถ้ารัฐบาลอังกฤษไม่ยินยอมตามคำขอของพระยาสยามจตุรพันธ์แล้ว พระองค์จึงจะเสด็จไปชี้แจงถึงความจำเป็นในการขอหาสัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษภายหลัง²

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

ท่าทีของรัฐบาลอังกฤษที่เปิดเผยในการเจรจาปรึกษาเรื่องสุรากับรัฐบาลไทย นั้นอาจพิจารณาได้ว่า เนื่องจากขณะนั้นกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษยังมีงานรีบเร่ง เกี่ยวกับการรบในประเทศอียิปต์¹ ประกอบกับเซอร์ ฟอน เซอโฟต ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษในการเจรจากับรัฐบาลไทยได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นปลัดกระทรวงการต่างประเทศ แต่ยังคงปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งเลขานุการซึ่งเป็นตำแหน่งเดิม ทำให้มีภารกิจในการทำงานมากจึงยังไม่ได้นำร่างสัญญาที่รัฐบาลไทยมอบให้มานั้นมาพิจารณาอย่างละเอียด² อย่างไรก็ตามพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ก็มีใค้ฉิ่งนอนพระทัย ทรงเสด็จพร้อมพระชายาสยามจุฑาภรณ์ขอเข้าพบเซอร์ ฟอน โฟตอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2425 เพื่อขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษมีคำสั่งถึงกงสุลอังกฤษในไทยให้ปฏิบัติตามสัญญากรุงเทพฯ

สัญญากรุงเทพฯ การเคลื่อนไหวในการทำสัญญาสุรานี้ มิใช่มีเฉพาะการดำเนินการของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังมีกรดำเนินการเรื่องสุราในประเทศด้วย ดังเห็นได้จากการทำสัญญากรุงเทพฯ ซึ่งเป็นข้อตกลงจากการที่รัฐบาลไทยได้จัดประชุมระหว่างผู้แทนของรัฐบาลไทยอันได้แก่ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี พระยาพิพิธโกไทย และพระสวัสดิวามศิริ

¹ในปี พ.ศ. 2418 รัฐบาลอียิปต์ได้ขายหุ้นจากผลประโยชน์ที่ได้รับในการขุดคลองสุเอซให้แก่อังกฤษ ในปีต่อมาผู้ครองอียิปต์ไม่มีเงินจ่ายดอกเบี้ยจากการที่ได้ยืมเงินต่างชาติมาขุดคลอง อังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งเป็นหุ้นส่วนใหญ่ที่ได้รับผลประโยชน์จากการขุดคลองสุเอซจึงเข้าควบคุมด้านการเงินของอียิปต์ เมื่อเกิดกบฏต่อต้านผู้ครองอียิปต์ขึ้น อังกฤษและฝรั่งเศสจึงเข้าแทรกแซงกิจการภายในเพื่อควบคุมการเดินเรือในคลองสุเอซ ทั้งนี้เพราะคลองสุเอซมีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจและเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ จนในที่สุดในปี พ.ศ. 2425 อังกฤษจึงได้ชัยชนะจากการรบ และเข้าจัดการรักษาความสงบและปัญหาด้านการเงินของอียิปต์ โดยที่ฝรั่งเศสถอนตัวไปจากอียิปต์

²พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ พูลกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

ร่วมกับกงสุลต่างชาติที่มีอยู่ในปัจจุบันก็มีผลประโยชน์จากการค้าสุราในไทย ได้แก่ นายนิวแมน (Mr. Newman) ผู้รักษาการแทนนายปอลเกรฟ (Mr. Palgrave) กงสุลอังกฤษ นายอาร์มอนด์ (M. Harmand) กงสุลฝรั่งเศส ซินฮอร์ เองริเก โปรสเตส (Signor Henrique Prostès) กงสุลโปรตุเกส และนายบี.เอส.ฮาแมล (Mr. P.S. Hamel) กงสุลฮอลันดา เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2425 ที่กรุงเทพฯ การประชุมร่วมกันนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันมิให้สุราจีนที่มีราคาถูกเข้ามาจำหน่าย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดคดีความโต้แย้งระหว่างกงสุลกับรัฐบาลไทยมากขึ้น ในระหว่างที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์กำลังเจรจาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลประเทศตะวันตก¹ ผลจากการประชุมครั้งนี้ ผู้แทนจากทุกฝ่ายได้ตกลงทำสัญญากรุงเทพฯ ขึ้น โดยมีสาระสำคัญ 6 ข้อสรุปได้ดังนี้²

1. รัฐบาลไทยจะเร่งพิจารณาตัดสินความเรื่องสุราที่ค้างอยู่ให้เสร็จสิ้นภายใน 1 เดือน
2. ห้อค้าต่างประเทศต้องส่งบัญชีจำนวนสุราต่างประเทศที่บรรทุกเข้ามาภายในเวลา 7 วัน ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2426 ต่อเจ้าพนักงานกรมท่า
3. รัฐบาลไทยจะรับซื้อสุราจากห้อค้าต่างชาติ ตามจำนวนและราคาที่แจ้งต่อเจ้าภาษีร้อยชักสาม และให้ค่าบ่วยการเพิ่มเติมร้อยละ 10 ตามราคานั้น
4. กงสุลที่ใดลงนามนี้ จะห้ามมิให้ห้อค้าต่างชาติและลูกจ้างจำหน่ายสุรารายย่อย
5. สัญญากรุงเทพฯ นี้ใช้ไต่ระหว่างที่การเจรจาสุราของรัฐบาลไทยกับนานาประเทศยังไม่เสร็จสิ้น

¹ กจช. ร.5 พศ. เล่มที่ 5 เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีถึงนาย บี.เอส.ฮาแมล วันเสาร์ แรม 3 ค่ำ เดือน 10 ปีมะเมียจัตวาตศก จ.ศ. 1244, หน้า 404

² กจช. ร.5 พศ. เล่มที่ 5 สำเนาทำพิกษาจัดการกราวนี้ที่ตกลงกันในระหว่างถอเวอนเมนต์สยามกับผู้แทนถอเวอนเมนต์ต่างประเทศที่เกี่ยวข้องในการนี้, หน้า 426-427

กงสุลฝรั่งเศส กงสุลโปรตุเกส และกงสุลเนเธอร์แลนด์ ยินยอมปฏิบัติตาม และได้ลงนามในสัญญาดังกล่าว แต่นายนิวแมน ผู้รักษาการแทนกงสุลอังกฤษได้ปฏิเสธที่จะลงนามในสัญญาดังกล่าวโดยอ้างว่าเขาทำหน้าที่รักษาการแทนกงสุลเท่านั้น ไม่มีอำนาจที่จะตัดสินใจ และลงนามในเรื่องนี้ได้ ครั้นเมื่อนายปอลเกรฟ กงสุลอังกฤษ กลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ปฏิเสธไม่ยอมรับปฏิบัติตามสัญญาโดยอ้างว่าข้อตกลงไม่ได้เป็นการค้าเสรี (Free Trade) ซึ่งผิดจากสนธิสัญญาบาวริง² ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงได้มอบหมายให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์นำเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ เสนอต่อรัฐบาลอังกฤษ เพื่อให้มีคำสั่งต่อนายปอลเกรฟให้ปฏิบัติตามสัญญากรุงเทพฯ ดังที่ได้ตกลงกันแล้ว

เมื่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงชี้แจงถึงความจำเป็นของรัฐบาลไทยในการขอความร่วมมือกับกงสุลต่างประเทศในสัญญากรุงเทพฯ ก่อนที่รัฐบาลไทยจะเจรจาทกลงกับรัฐบาลต่างชาติเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เซอร์พอนเซอโฟตขอเวลาเพื่อรออนุมัติที่แจ้งจน นายปอลเกรฟก่อน และรับที่จะช่วยเหลือถ้าการดำเนินการของรัฐบาลไทยในครั้งนี้อย่างไรก็ดี เซอร์พอนเซอโฟต แสดงท่าทีแปลกใจที่กงสุลเนเธอร์แลนด์ และกงสุลอื่น ๆ ที่เคยชักชวนการดำเนินการจัดการเรื่องสุราของรัฐบาลไทยอยู่ตลอดมา กลับสนับสนุนไทยเรื่องการปฏิบัติตามสัญญากรุงเทพฯ³ เพราะฉะนั้นการยินยอมทำตามข้อตกลงในสัญญากรุงเทพฯ ของกงสุลที่มีคนในบังคับก็มีผลประโยชน์จากการค้าสุราย่อมเป็นพยานชี้ให้เห็นว่าการค้าสุราในไทยนั้นไม่เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ทางการค้าของชาวต่างชาติ และยังทำลายความเจริญทางการค้าของไทยอีกด้วย ดังนั้นการเจรจาของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในครั้งนี้น่าจะมีส่วนกระตุ้นให้รัฐบาลอังกฤษให้ความสนใจเรื่องสุราที่รัฐบาลไทยขอทำความตกลงเรื่องสุรามากขึ้น

¹ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ, ลายพระหัตถ์ ทูลพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

² กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ, ลายพระหัตถ์ ทูลพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2426 รัฐบาลไทยกับนายปอลเกรฟ ได้ลงนามในหนังสือสัญญาเชียงใหม่¹ ที่ได้มีการเจรจาทำความตกลงกันที่กรุงเทพฯ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเห็นเป็นโอกาสที่จะขอร้องให้รัฐบาลอังกฤษยินยอมทำสัญญาสุรตามที่รัฐบาลไทยต้องการ ดังนั้นพระองค์กับพระชายาสยามจรรยาจึงได้เข้าพบนายกาเร็ (Mr. Gary) รองปลัดกระทรวงต่างประเทศ เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2426 การเจรจาในครั้งนี้ นายกาเร็ได้แจ้งให้ทราบว่ารัฐบาลอังกฤษอาจไม่ให้สัตยาบันหนังสือสัญญาเชียงใหม่ที่ได้มีการลงนามไปแล้ว ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงในร่างสัญญาหลายข้อเวลานี้กระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษกำลังรอรายงานของนายปอลเกรฟเพื่อพิจารณา ร่วมกับกระทรวงอาณานิคมก่อน ส่วนเรื่องสุราที่รัฐบาลไทยขอทำความตกลงกับรัฐบาลอังกฤษนั้น อังกฤษยินดีที่จะทำสัญญาสุรตามรูปแบบหนังสือสัญญาสุรา พ.ศ. 2410²

¹อังกฤษไม่พอใจผลงานของศาลต่างประเทศที่ตั้งขึ้นตามข้อตกลงในหนังสือสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. 2417 และได้ขอให้รัฐบาลไทยทำสัญญาเชียงใหม่เสียใหม่ตั้งแต่ครั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นราชทูตพิเศษไปอังกฤษในปี พ.ศ. 2423 แต่ไทยยังยืนยันถึงความชอบธรรมของสัญญาดังกล่าว และไม่ยอมแก้ไขเปลี่ยนแปลงใด ๆ จนกว่าจะครบกำหนดตามที่ระบุไว้ในสัญญานั้น ครั้นเมื่อนายปอลเกรฟเข้ามาเป็นกงสุลอังกฤษในไทย จึงได้รับคำสั่งจากรัฐบาลอังกฤษให้เป็นผู้แทนทำสัญญากับไทยเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แทนฉบับเดิม ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการทำสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. 2426 ได้ในรัตนานทร เศรษฐกุล "ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2416-2480)" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523

²พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์วโรปการวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

จากคำตอบของรัฐบาลอังกฤษ ทำให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเห็นว่ารัฐบาลอังกฤษแสวงหาผลประโยชน์จากการทำหนังสือสัญญากับไทย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยยินยอมทำหนังสือสัญญาเชิงใหม่ตามร่างที่อังกฤษเสนอ แต่อังกฤษก็ยังไม่ยอมรับหนังสือสัญญานั้น ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลไทยต้องการให้อังกฤษตกลงในร่างสัญญาสุรราชที่ไทยเสนอ แต่อังกฤษกลับปฏิเสธไม่ยอมรับ โดยอ้างว่าจะร่างสัญญาสุรราชให้รัฐบาลไทยตามแต่ที่รัฐบาลอังกฤษเห็นควรจะยอมให้ นอกจากนี้การที่อังกฤษแสดงท่าทีว่าจะตกลงทำสัญญาสุรราชในรูปแบบเดียวกับหนังสือสัญญาสุรราช พ.ศ. 2410 นั้น ก็เท่ากับว่าการขอเจรจาทำสัญญาสุรราชกับรัฐบาลต่างประเทศในครั้งนี้ประสบความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง และรัฐบาลไทยจะประสบปัญหายุ่งยากไม่สามารถควบคุมการค้าสุรราชในไทย ทั้งนี้เป็นเพราะต้องปฏิบัติตามสัญญาสุรราช พ.ศ. 2410 ดังที่เคยเป็นมา

อย่างไรก็ตามการเจรจาทำสัญญาสุรราชของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับรัฐบาลอังกฤษเริ่มก้าวหน้าขึ้น เมื่อทรงไต่ถามนายเวอร์นี่เป็นเลขานุการ ฝ่ายต่างประเทศประจำสถานทูตไทยในกรุงลอนดอนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2426 พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงสนับสนุนนายเวอร์นี่ให้ใช้ความสนิทสนม และความคุ้นเคยส่วนตัวทำการชี้แจงและอธิบายถึงสถานการณ์ และความจำเป็นของรัฐบาลไทยในการขอเจรจาปรึกษาทำสัญญาสุรราชกับรัฐบาลประเทศตะวันตกต่อนายแกรนวิลล์ และข้าราชการชั้นสูงในวงราชการอังกฤษ เช่น เซอร์ ชาลส์ ดิลค์ (Sir Charles Dilk) ลอร์ด พิลมอริส (Lord Fillmoris) ซึ่งเป็นสมาชิกของสภาขุนนางของอังกฤษ นายแซนเดอร์สัน (Mr. Sanderson) เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และถ้าท่านเหล่านั้นมีข้อข้องใจจะได้ซักถามกับนายเวอร์นี่ได้โดยตรง ซึ่งจะเป็นผลดีแก่ประเทศไทยมากกว่าที่จะให้ไปทราบข้อความจากผู้อื่นที่อาจไม่ทราบเรื่องจริงจนทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ นอกจากนี้จากความสำนึกของความเป็นกนอังกฤษของนายเวอร์นี่จะเป็นเครื่องโน้มน้าวให้รัฐบาลอังกฤษเป็นประเทศผู้นำในการลงนามในสัญญาสุรราชกับรัฐบาลไทยก่อนรัฐบาลอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อชื่อเสียง

¹ เรื่องเดียวกัน.

และเกียรติยศของอังกฤษเป็นสำคัญ ทั้งนี้ นายเวอร์เนิได้ชี้แจงเหตุผลที่เขาจะติดต่อกับ
ข้าราชการชั้นนำของรัฐบาลอังกฤษต่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ว่า "... โหน ๆ จะต้อง
ยอมแล้ว ถวจะเอาชื่อเสียงและชอบไรไว้เองดีกว่าให้เป็นการจำเป็น เพราะชาติ
อื่นยอมลงชื่อ ต้องพลอยยอมด้วย..."¹

อาจกล่าวได้ว่าจากพระปรีชาสามารถของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการเลือก
สรรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีชื่อเสียงและมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับข้าราชการ
ชั้นสูงในวงราชการ ได้มีส่วนสนับสนุนการดำเนินการของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการ
เจรจากับรัฐบาลอังกฤษให้ดำเนินไปไต่รวดเร็วขึ้น เมื่อพระยาสยามรพาทไปสืบความ
ที่กระทรวงการต่างประเทศถึงการตัดสินใจของรัฐบาลอังกฤษในร่างสัญญาที่รัฐบาลไทย
เสนอไปนั้น ได้ความว่า รัฐบาลอังกฤษ "... ยอมตามที่ เคาเวอนเมนต์สยามมีความ
ประสงค์แทบทั้งนั้น..."² แม้ว่าพระองค์เจ้าปฤษฎางค์จะทรงมีภารกิจในการเดินทางไป
เจรจาเรื่องสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศสก็ตาม แต่ก็ทรงมอบหมายภารกิจที่จะต้องดำเนินการ
ติดต่อกับรัฐบาลอังกฤษให้นายเวอร์เนิชี้แจงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในไทยให้ไต่ทราบ
นอกจากนี้ยังได้ทรงทราบข่าวว่านายปอลเกรฟจะเดินทางกลับกรุงลอนดอน จึงเกรงว่า
กงสุลอังกฤษผู้นี้จะหาเหตุต่าง ๆ มาคัดค้านการทำสัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษในครั้งนี้
ในที่สุดจึงได้มีการประชุมเจรจาและลงนามในสัญญาสุราระหว่างพระองค์เจ้าปฤษฎางค์
และนายแครนวิลล์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ 6 เดือน
เมษายน พ.ศ. 2426 โดยมีเนื้อหาสาระสรุปได้ดังนี้คือ³

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปการ
วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปการ
วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

³ ุรายละเอียดในภาคผนวก ก.

1. สุราต่างประเทศที่นำเข้าจะต้องเสียภาษีเท่ากับภาษีสุราภายในประเทศ ส่วนสุราที่มีแรงแอลกอฮอล์สูงกว่าสุราโรง จะต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วนของแอลกอฮอล์ที่สูงขึ้น ส่วนเหล้าองุ่นและเบียร์ที่นำเข้านั้นจะเสียภาษีไม่เกินร้อยละ 10 ของราคาสินค้า และพิกัดอัตราภาษีภายในที่รัฐบาลไทยจะเรียกเก็บจากสุรา เหล้าองุ่น และเบียร์นั้นจะแจ้งให้กงสุลได้ทราบก่อนประกาศใช้ 6 เดือน

2. การตรวจแรงสุรานั้น รัฐบาลไทยและกงสุลจะแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ยุโรป ขึ้นฝ่ายละเท่ากันเพื่อพิสูจน์แรงสุรา ถ้าเจ้าหน้าที่สองฝ่ายไม่อาจตกลงกันได้ ก็ร่วมกัน แต่งตั้งเจ้าหน้าที่คนกลางอีกหนึ่งคน เป็นผู้ตัดสิน

3. สุราที่รับการตรวจแล้วว่าเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค พ่อค้าจะต้องนำออกไปภายใน 3 เดือน และคืนเงินภาษีที่ได้เก็บไว้แล้วด้วย ถ้าไม่ปฏิบัติตามรัฐบาลจะริบสุรานั้นมาทำลายได้

4. การจำหน่ายสุรา เหล้าองุ่น และเบียร์ รายชื่อนั้นต้องรับหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลไทย ธรรมเนียมการออกหนังสืออนุญาตนั้น รัฐบาลของประเทศคู่สัญญาจะทำความตกลงร่วมกันเป็นคราวไป

5. พ่อค้าอังกฤษจะมีผลประโยชน์จากการค้าสุรา เหล้าองุ่น และเบียร์ เหมือนพ่อค้าชาติอื่น ๆ

6. สัญญาที่ใช้ได้ตั้งแต่รัฐบาลประเทศคู่สัญญาได้ตกลงกัน การจะขอเลิกสัญญานี้ต้องแจ้งต่อรัฐบาลประเทศคู่สัญญาก่อน 6 เดือนจึงจะมีผลบังคับใช้

เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่อังกฤษยินยอมลงนามตามร่างสัญญาที่ไทยเสนอนั้นอาจกล่าวได้ว่า ประการแรกอังกฤษต้องการเป็นประเทศผู้นำในการแสดงออกซึ่งความเห็นใจ และช่วยเหลือปกป้องผลประโยชน์ของไทย เนื่องจากขณะนั้นรัฐบาลอังกฤษทราบว่า รัฐบาลฝรั่งเศสกำลังพิจารณาเรื่องสุราอยู่เช่นกัน ทั้งเห็นได้จากลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ที่รายงานมายังรัฐบาลสยามว่า อังกฤษและฝรั่งเศสต่างแย่งกันที่จะลงนาม

ในสัญญาสุรากับไทยเป็นประเทศแรกว่า "...เรื่องสุรานี้สนุกมาก ทูอังกฤษมันอยาก
แย่งทำก่อนฝรั่งเศสที่สุด..."¹ ประการต่อมาจะเห็นได้ว่า สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์
ของไทยมีความสำคัญในฐานะเป็นดินแดนกันกระหนบ (Buffer Area) ระหว่างอังกฤษ
และฝรั่งเศส โดยอังกฤษพยายามขยายพรมแดนทางค้ำตะวันออกของพม่าซึ่งอังกฤษได้
ไว้เป็นอาณานิคม และกำลังขยายอิทธิพลในแหลมมลายู ส่วนฝรั่งเศสก็ขยายพรมแดน
ทางค้ำตะวันตกของญวน² มหาอำนาจทั้งสองต่างก็ส่งวนท่าที่ถอยจ้อมุมเชิงกันอยู่ ใน
ขณะที่ฝรั่งเศสได้แสดงท่าทีที่จะแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจในไทย
โดยยื่นข้อเสนอให้ไทยทำสัญญาโทรเลข³ และสัญญาทะเลสาบ⁴ เป็นการแลกเปลี่ยนกับ
การยินยอมทำสัญญาสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศส การที่อังกฤษยินยอมลงนามในสัญญาสุรตาม
ร่างที่ไทยเสนอโดยอังกฤษไม่ได้เรียกร้องผลประโยชน์สิ่งใดเป็นการตอบแทนขณะนั้น

1

Prince Prisdang, Letter to Krommun Dewawongse 6 April 1883

[มช.]

2

Virginia Thompson, Thailand : The New Siam, 2d ed, (New York :
Paragon Book, 1941), p. 40.

³ศึกษารายละเอียดได้ในหัวข้อการเจรจาทำสัญญาสุรากับฝรั่งเศส

⁴รัฐบาลฝรั่งเศสโดยนายอาร์มองต์ (M. Harmand) กงสุลฝรั่งเศสใน
ไทยได้ทำหนังสือถึงรัฐบาลไทย ขอให้ทำสัญญาทะเลสาบเพื่อควบคุมการจับปลาในทะเล
สาบเขมรทั้งหมด และขอเก็บภาษีปลาเองโดยอ้างว่าเพื่อมิให้เกิดความสับสนที่ไทยเก็บ
อย่างหนึ่ง ฝรั่งเศสเก็บอย่างหนึ่ง แต่รัฐบาลไทยไม่ยอม

แสดงให้เห็นถึงนโยบายการดำเนินการอย่างชาญฉลาดของอังกฤษ¹ เพื่อให้รัฐบาลไทย
เข้าใจว่าอังกฤษเป็นมิตรและผู้พิทักษ์ของไทย² ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศอันอาจ
ของไทยที่พยายามรักษาผลประโยชน์ของชาติให้รอดพ้นจากมหาอำนาจตะวันตก³ ดังเห็น
ได้จากการดำเนินการของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการเจรจาทำสัญญาสุรากับอังกฤษ
และฝรั่งเศสควบคู่กันไป ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสต่างก็เผด็จเหตุการณ์ของอีกฝ่ายหนึ่ง
อย่างใกล้ชิด ฝรั่งเศสเองก็ไม่ค่อยแน่ใจท่าทีของอังกฤษเกี่ยวกับไทยมากนัก⁴ ดังนั้น

¹นโยบายของอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ พ.ศ. 2418
เป็นต้นมา แบ่งเป็น 2 ฝ่ายอย่างเด่นชัดกล่าวคือ รัฐบาลสหราชอาณาจักร เซนต์เจมส์คองการ
กำลังอำนาจของไทยเมื่อคืนแดนไทรบุรี กลันตัน ตรังกาบู แต่กึ่งสุลต่านอังกฤษในไทยและ
รัฐบาลอังกฤษเห็นควรส่งเสริมอำนาจภายในของไทยให้เข้มแข็งรวมทั้งควบคุมรัฐเมืองขึ้น
ให้แน่นแฟ้น เพื่อสร้างความเชื่อถือและความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลไทย ศึกษาราย
ละเอียดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลอังกฤษเมื่อคืนแดนมลายู ใน ผะอบ จึงแสงศักดิ์พร,
"ปัญหาการขูดคอออกกระ (พ.ศ. 2394-2482), อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 161-163
และ กิ่งแก้ว นิคมขำ, "การเจรจาข้อตกลงระหว่างไทยและอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมือง
มลายู ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2443 ถึง พ.ศ.
2453", (ปริญญาบัณฑิตการศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518)

²วไล ฌ ป้อมเพชร, "นโยบายของอังกฤษและฝรั่งเศสในประเทศไทย
ระหว่าง ค.ศ. 1883 ถึง 1890", วารสารวิจัยสุโขทัย, 5 (มิถุนายน 2521), หน้า 20

³เรื่องเดียวกัน., หน้า 17

⁴ทรงศรี อัจจอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
กับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร:
โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 106

การยินยอมทำสัญญาสุรราชองอังกฤษอาจมีส่วนทำให้ฝรั่งเศสยินยอมลงนามในสัญญาสุรราชับไทย โดยที่ไทยไม่ต้องเสียผลประโยชน์อย่างใดเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งที่ฝรั่งเศสเคยเรียกร้องในเดือนต่อมา

ส่วนรัฐบาลไทยนั้นนอกจากจะได้รับผลประโยชน์จากการทำสัญญาสุรราชตามที่ต้องการแล้ว สัญญาสุรราชที่ไทยทำกับอังกฤษจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อรัฐบาลไทยในการเจรจาทำสัญญาสุรราชับประเทศอื่น ๆ กล่าวคือ ทำให้รัฐบาลไทยสามารถยกเป็นข้ออ้างถึงการที่อังกฤษยินยอมทำสัญญาสุรราช้วยเห็นแก่ความยุติธรรม และในเวลาเดียวกันชาติอื่นก็ไม่อาจเรียกร้องหาผลประโยชน์จากไทยได้โดยง่าย นอกจากนี้การแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรประเทศที่ดีของอังกฤษในครั้งนี้ เป็นการโน้มน้าวให้ไทยหันมานิยมอังกฤษมากขึ้น ซึ่งเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาลอังกฤษโดยพยายามกระตุ้นให้รัฐบาลอังกฤษเข้ามามีส่วนร่วมรักษาผลประโยชน์ของชาวอังกฤษในไทย ดังที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเข้าพบลอร์ดแกรนวิลล์ รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ เพื่อขอให้ส่งราชทูตอังกฤษมาประจำในไทยเพื่อรักษาผลประโยชน์ชาวอังกฤษ¹ ซึ่งอาจเป็นผลดีต่อไทย ทั้งนี้จะทำให้ฝรั่งเศสลดท่าทีข่มขู่ และแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจในไทยอีกด้วย

หลังจากได้ลงนามในสัญญาสุรราชระหว่างไทยกับรัฐบาลอังกฤษแล้ว พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงมีหนังสือถึงรัฐบาลอังกฤษขอใช้สัญญาสุรราชนี้ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2426 ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลไทยมีอำนาจควบคุมการค้าสุรราชในประเทศ² เนื่องจากว่าอังกฤษเป็นชาติที่มีคนในบังคับก็มีผลประโยชน์จากการค้าสุรราชและไม่ได้ลงนามในสัญญากรุงเทพ รัฐบาลอังกฤษโดยนายแกรนวิลล์ ได้มีหนังสือตอบให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงทราบว่า อังกฤษไม่

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ บุคลากรหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2426; วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2526 และวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ บุคลากรหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

ชัคขวางการใช้สัญญาสุรานี้แต่ขอเลื่อนเวลาออกไปเป็นวันที่ 1 เดือนมกราคม พ.ศ. 2427 เพื่อให้รัฐบาลอังกฤษได้มีเวลาแจ้งให้หอการค้าอังกฤษทราบก่อน และขอให้ไทยส่งพิภคัตราภาชิภายในให้ทราบก่อนวันนัดใช้สัญญาสุรา¹

จากความยินยอมของรัฐบาลอังกฤษที่จะใช้สัญญาสุราคงกล่าว พระองค์เจ้าปฤษฎางค์จึงทรงมีพระหทัยว่าจะมีอิทธิพลอันยิ่งใหญ่ต่อการขอใช้สัญญาสุรากับประเทศอื่น ๆ แม้ว่าขณะนั้นรัฐบาลไทยได้ลงนามในสัญญาสุรากับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เคนมาร์ก และเบลเยียมแล้วก็ตาม ประเทศเหล่านี้ก็อาจไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาก็ได้ แต่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงคาดการณ่ว่าประเทศอื่น ๆ จะยอมปฏิบัติตามอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจสำคัญในยุโรป จึงยังมีใจเอาจหาขอใช้สัญญาสุรากับประเทศอื่น ๆ อย่างไม่รู้ตัวมาก่อนจะถึงกำหนดวันใช้สัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษนั้น จะเห็นได้ว่าความคาดหวังของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ประสบความสำเร็จโดยสิ้นเชิง เมื่อรัฐบาลอังกฤษปฏิเสธไม่ยอมใช้สัญญาสุราในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2427 ความที่นักไว² การปฏิเสธของรัฐบาลอังกฤษคงกล่าวสร้างความผิดหวังให้แก่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์อย่างมาก จึงเห็นได้จากลายพระหัตถ์ของพระองค์ว่า "...ข้า..เจ้าได้กราบบังคมทูลในการถกเถียงเสียทีลงนับถืออังกฤษมากไปจึงยังมีใจตกลงกับชาติอื่น ๆ..."³ การบอกปิดไม่ยอมใช้สัญญาสุราของอังกฤษครั้งนี้เกิดขึ้นจากนายนิวแมน ผู้รักษาการแทนกงสุลอังกฤษได้รายงานต่อรัฐบาลอังกฤษฟ้องกล่าวหาว่ารัฐบาลไทยว่าทำการไม่ยุติธรรมในการจับคนในบังคับอังกฤษที่จำหน่ายสุรา⁴ เป็นผลให้รัฐบาลอังกฤษนำมาเป็นข้ออ้างไม่ยอมใช้สัญญาสุรตามที่ตกลง

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2426 [มช.]

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

⁴ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2426 [มช.]

เพราะเกรงว่าถ้าอังกฤษยอมให้ก่อนชาติอื่น ย่อมทำให้คนไทยในบังคับของตนขาดผลประโยชน์ ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมต่อชาวอังกฤษ แม้ว่ารัฐบาลไทยยืนยันที่จะให้ความยุติธรรมแก่คนไทยในบังคับทุกชาติเท่าเทียมกันก็ตาม แต่นายเวอร์เน็ เลขาธิการต่างประเทศของสदानทูตไทยเองได้อธิบายให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทราบว่า การที่อังกฤษลงนามในสัญญาสุรากับไทยนั้นก็เป็นารอุกฤษณ์ไทยอยู่แล้ว เมื่ออังกฤษเห็นมีข้อขัดขวางที่ไทยยังไม่สามารถทำความตกลงกับประเทศต่าง ๆ ได้สำเร็จพร้อมกัน รัฐบาลอังกฤษจึงยังรังรอที่จะใช้สัญญานี้ และได้เสนอแนะต่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ว่าไม่สมควรที่รัฐบาลไทยจะเร่งรัดรัฐบาลอังกฤษให้ปฏิบัติตามคำตอที่รัฐบาลอังกฤษเคยตกลงไว้ เพราะอาจเป็นผลเสียต่อไทยในโอกาสหน้า... "อังกฤษขุ่นเคืองคิดแกล้งด้วยการทำสิ่งใดให้เป็นที่ลำบากแก่เราได้ทุกอย่าง..."¹ ซึ่งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ไม่อาจปฏิเสธความจริงในข้อนี้ได้ ถึงลายพระหัตถ์ของพระองค์ที่รายงานต่อรัฐบาลว่า "...ถ้าเขาไม่รักยุติธรรมแล้วก็ควรจะได้ทำตามใจเขาทุกอย่างเพราะเป็นเมืองมีอำนาจใหญ่..."²

แม้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์จะทรงประสบความผิดหวังที่รัฐบาลอังกฤษเปลี่ยนแปลงไป ถึงกระนั้นก็ตามพระองค์มิได้ท้อพระทัยที่จะเจรจาทิศต่อกับรัฐบาลชาติอื่น ๆ ที่ได้ลงนามในสัญญาสุรากับไทยแล้ว เพื่อขอใช้สัญญาเหล่านี้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2427 ทั้งนี้ทรงมีความหวังว่า เมื่อทำความตกลงกับประเทศเหล่านี้ได้แล้วจะได้นำมาเป็นข้ออ้างขอนักวันใช้สัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษได้อย่างเต็มที่³

การเจรจาให้รัฐบาลอังกฤษตกลงใช้สัญญาสุรานี้มีอาจสำเร็จลงได้โดยพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ เนื่องจากพระองค์ได้รับคำสั่งให้โยกย้ายไปปฏิบัติภารกิจที่สदानทูตไทยประจำกรุงปารีส พระภารกิจในเรื่องนี้จึงเป็นหน้าที่ของกรมหมื่นเทววงษ์โรปการ ซึ่งมารับตำแหน่งราชทูตไทยในสदानทูตไทยประจำกรุงลอนดอนต่อไป

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปการ วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2426 [มช.]

² เรื่องเดียวกัน.

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปการ วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2426 และวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

2. การเจรจาทำสัญญาสุรากับฝรั่งเศส

แนวพระดำริของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการเจรจาปรึกษา
สัญญากับรัฐบาลฝรั่งเศสได้เริ่มขึ้น เมื่อพระองค์พบว่า การเจรจาปรึกษาทำสัญญากับรัฐบาล
อังกฤษเป็นไปอย่างล่าช้า ทั้ง ๆ ที่พระดำริเดิมของพระองค์ก็ต้องการเจรจาทกลงสัญญา
สุรากับรัฐบาลอังกฤษให้เรียบร้อยก่อน ต่อมาพระองค์ทรงดำริว่าควรจะได้มีการเจรจากับ
ฝรั่งเศสพร้อมกับอังกฤษซึ่งเป็นประเทศคู่แข่งกันทางด้านผลประโยชน์ในเมืองไทย การ
เจรจาปรึกษาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศสครั้งนี้ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ต้องใช้ระยะ
เวลาถึง 6 เดือน และต้องเดินทางจากกรุงลอนดอนไปยังกรุงปารีส 5 ครั้งจึงได้มีการ
ลงนามในสัญญาสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศส

การเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2425
พระองค์เจ้าปฤษฎางค์พร้อมด้วยพระสยามธุรานุรักษ์ (M. Albert de 'Grehan)¹กงสุลไทย
ประจำกรุงปารีส และนายเทเลอร์ (M. Taylor)² ล่าม ได้เข้าพบนายค็องแกลร์ก³
รัฐมนตรีต่างประเทศฝรั่งเศส เพื่อชี้แจงความประสงค์ของรัฐบาลไทยในการปรึกษาทกลง
ทำสัญญาให้ทราบ นายค็องแกลร์กได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยให้สัมปทานการเดินเรือกลไฟ
ระหว่างกรุงเทพฯ และไซ่ง่อนเป็นการตอบแทน แต่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงชี้แจง
รัฐบาลฝรั่งเศสให้ทราบว่ารัฐบาลไทยไม่ขัดขวางการดำเนินการที่จะเอื้ออำนวยความ
สะดวกทางการค้าเพื่อสร้างความเจริญให้แก่บ้านเมือง แต่ทั้งนี้รัฐจะต้องไม่สูญเสีย

¹ชื่อภาษา ฝรั่งเศสของพระสยามธุรานุรักษ์คืออัลเบิร์ต เกรฮอง
(M. Albert de Grehan)

²นายเทเลอร์ (M. Taylor) เป็นล่ามอังกฤษและเสมียนในสถานกงสุล
ไทยประจำกรุงปารีส

³ในเอกสารปรากฏชื่อว่านายค็องแกลร์ก แต่ไม่พบชื่อภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส

ผลประโยชน์อื่นใด¹ การเจรจาในครั้งนี้มิได้ดำเนินการต่อไปทั้งนี้เนื่องจากพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ต้องเสด็จกลับอังกฤษเพื่อลงนามในสัญญาโทรเลขสากล²

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงขอคำปรึกษาและแนะนำจากพระยาสยามจตุรานุรักษ์ ก่อนการเข้าพบผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศส และได้ทรงพบว่าพระยาสยามจตุรานุรักษ์เป็นท่น "เซซัน"³ ทั้งนี้เนื่องมาจากพระยาสยามจตุรานุรักษ์แม้ว่าจะรับราชการในตำแหน่งกงสุลไทยประจำกรุงปารีส ซึ่งควรที่จะรักษาผลประโยชน์ของไทย แต่ปรากฏว่าบุคคลผู้นี้กลับแสดงตนเป็นชาวฝรั่งเศสอย่างแท้จริง โดยการแสดงความคิดเห็นโน้มเอียงเข้ากับรัฐบาลฝรั่งเศสและพยายามรักษาผลประโยชน์ของฝรั่งเศสอยู่ตลอดเวลา ดังเช่น พระยาสยามจตุรานุรักษ์กล่าวโต้แย้งว่าการที่ไทยขอเก็บภาษีเหล้าอุ่นและเบียร์ถึงร้อยละ 10 นั้น เป็นอัตราภาษีที่สูงกว่าภาษีสินค้าอื่น ๆ ซึ่งรัฐบาลฝรั่งเศสคงไม่ยอมให้ และเสนอให้รัฐบาลไทยควรขอเพิ่มภาษีเพียง ร้อยละ 1⁴ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ทรงตอบโต้ว่าการลดหย่อนในปรุขตินี้ควร

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

² รัฐบาลไทยมอบหมายให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นผู้แทนของรัฐบาลในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพโทรเลขสากล (International Telegraph Union) เมื่อการทำทางโทรเลขของไทยจากกรุงเทพฯ ไปยังชายแดนทางคานตะวันตกซึ่งจะไปต่อสายอังกฤษที่เมืองทวายใกล้จะเสร็จสิ้น รัฐบาลไทยได้แจ้งเรื่องขอเข้าเป็นสมาชิกต่อรัฐบาลอังกฤษ ตามข้อตกลงในระเบียบการเข้าเป็นสมาชิกของสหภาพโทรเลขสากล ดังกล่าว

³ เอกสารระบุเพียงว่าพระยาสยามจตุรานุรักษ์เป็นท่น "เซซัน" โดยไม่ระบุคำภาษาอังกฤษ ใน พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2425 [มช.]

เป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะชี้แจงให้รัฐบาลฝรั่งเศสได้ทราบเหตุผลโดยตรง ซึ่งทั้งนี้ถ้าพระสยามบูรณรักษ์ได้อ่านร่างขอปรึกษาทำสัญญาสุราแล้วจะเข้าใจได้โดยละเอียด¹

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเสด็จไปฝรั่งเศสอีกครั้งในวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2425 เมื่อทรงทราบจากพระสยามบูรณรักษ์ว่าประธานาธิบดีฝรั่งเศสจะออกรับราชทูตในวันขึ้นปีใหม่ การเสด็จไปครั้งนี้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ก็มีโอกาสเจรจาปรึกษาเรื่องสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศสตามนัด เพราะนาย คลาเวอรี (M. Clavery) อธิบดีกรมการค้าฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้แทนของรัฐบาลฝรั่งเศสในการเจรจาทำสัญญาสุราขอเลื่อนเวลาเพื่อปรึกษาเรื่องสุราออกไปเป็นกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2426 โดยอ้างว่าติตราชการมากจึงไม่ได้พิจารณาเรื่องสุราโดยละเอียด² การที่ฝรั่งเศสขอเลื่อนเวลาในการปรึกษาเรื่องสุราออกไปนั้น เหตุผลประการหนึ่งก็คือ เป็นเพราะการเสียชีวิตของนายกองเบตตา (M. Gambetta) ซึ่งอาจทำให้นโยบายต่างประเทศของฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงได้³

อย่างไรก็ตามการเสด็จมาฝรั่งเศสของพระองค์ในครั้งนี้ พระองค์ทรงได้รับความร่วมมือจากนายรูเด็ย รองกงสุลไทยประจำกรุงมาไซยส ซึ่งได้หาเพื่อนชื่อนายวาซ็อง (M. Vossion)⁴ ซึ่งเป็นรองกงสุลฝรั่งเศสมาเป็นล่าม เพื่อให้คำแนะนำ

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² Prince Prisdang, Letter to D.K. Mason 8 January 1883 [มช.]

³ นายกองเบตตา (M. Gambetta) เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศฝรั่งเศสจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบบสาธารณรัฐ เป็นผู้นำฝ่ายนิยมสาธารณรัฐ ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในการเมืองฝรั่งเศส ตั้งแต่ พ.ศ. 2419 เป็นต้นมา และเป็นผู้มีแนวความคิดสนับสนุนให้ฝรั่งเศสมีนโยบายขยายอาณานิคมไปยังประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกาและทวีปเอเชีย ใน พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์วโรปการ วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2426

⁴ นายวาซ็อง เป็นชื่อที่เรียกตามทีระบุไว้ในเอกสาร นายวาซ็องเป็นรองกงสุลฝรั่งเศสแต่ไม่ทราบว่าประจำอยู่ที่ใด

ปรึกษารวมทั้งตกเตียงสดานการณ์ในฝรั่งเศสในขณะนั้นว่าไทยควรปฏิบัติเช่นไร จนทำให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์สามารถดำเนินการได้ถูกต้องเป็นผลคือไทย และรับว่าจะช่วยเหลือชี้แจงและอธิบายความให้นายกลาเวอรีผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสให้เข้าใจในเรื่องนี้

ประสบการณ์จากการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสทั้ง 2 ครั้ง ทำให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงคำนึงถึงลัทธิที่สามารถอธิบายให้รัฐบาลฝรั่งเศสเข้าใจถึงความลำบากของรัฐบาลไทยในเรื่องการค้าสุราในไทย และควรให้ความยุติธรรมแก่รัฐบาลไทยคือให้ไทยมีอำนาจในการควบคุมการค้าสุรา² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงแก้ไขปัญหาระหว่างนี้กับพระสยามธุระพาทย์ และมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะให้นายวินเซอร์ (M. Windsor)³ ซึ่งเสนอตัวเข้ามาช่วยเหลือรัฐบาลไทยในการเจรจาทำสัญญาสุรา⁴ เป็นลัทธิไปเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในคราวต่อไปด้วยเหตุผลที่ว่า

... ถึงจะมีคนอังกฤษคนอื่นไปเป็นลัทธินอกจากมีเตอร์วินเซอร์ก็ไม่ได้ เพราะเวลานี้ฝรั่งเศสกำลังเกลียดอังกฤษมาก ถ้าเอาอังกฤษไปเป็นลัทธิจะทำให้ความเสียไป มีเตอร์วินเซอร์นั้นถึงเป็นอังกฤษก็ดี แต่เป็นฝรั่งเศสมากกว่าอังกฤษ แล้วจะไม่เป็นนุษย์ชาติ มีเตอร์เกรซาน...⁵

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ พุทธกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ พุทธกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

³ นายวินเซอร์ (M. Windsor) เป็นเจ้าของบริษัทวินเซอร์ก่าปนี (Windsor Company) ในไทย เคยถูกเงินรัฐบาลไทยโดยจำนำโรงสีไว้

⁴ กบส., "หนังสือหลวงนายเชษฐกราบพุทธกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2425", หมวดสัญญาสุรากับประเทศต่าง ๆ

⁵ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ พุทธกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

เมื่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเดินทางไปฝรั่งเศสพร้อมนายวินเซอร์ เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2426 นายรูติเอย์ได้มาพบเพื่อสนทนาและให้นำข้อสัญญาต่าง ๆ หลายข้อขึ้นมาสนทนากันเพื่อเป็นการเตรียมการสำหรับการประชุมที่จะมีขึ้น จากนั้นนายรูติเอย์ได้ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้าพบกับนายคลาเวอริอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อชี้แจงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่รัฐบาลฝรั่งเศสควรจะทำสัญญาสุรากับไทยในครั้งนี้นายรูติเอย์ได้กลับมาทูลพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ให้ทราบถึงผลการเจรจาว่านายคลาเวอริเห็นควยและยอมตกลงตามร่างสัญญาของรัฐบาลไทยทุกอย่าง¹

จากการประชุมทำสัญญาสุรากับผู้แทนฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2426 ทางฝ่ายฝรั่งเศสได้ตั้งข้อซักถามขึ้นมา 2 ประการว่า เหตุใดรัฐบาลไทยจึงไม่ระบุเรื่องสุราไว้ในหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้า พ.ศ. 2399 และไม่ใช่หนังสือสัญญา พ.ศ. 2410 พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงชี้แจงให้รัฐบาลฝรั่งเศสทราบว่า ขณะที่ทำหนังสือสัญญาฉบับแรกนั้นมีแต่เพียงสุราต่างประเทศอย่างดีและมีราคาแพงเข้ามา ถึงกระนั้นก็ตามเมื่อรัฐบาลไทยได้ทำหนังสือสัญญากับประเทศอื่น ๆ ต่อมาก็ได้เพิ่มเติมความในหนังสือสัญญาที่ว่าของสิ่งใดที่เป็นของต้องห้ามในเวลาทำสัญญานั้นก็คงเป็นของต้องห้ามอยู่ เช่นนั้นต่อมามีสุราฝรั่งเศสราคาถูกเข้ามาจำนวนมากทำให้รัฐบาลไทยต้องแต่งตั้งราชทูตออกมาทำหนังสือสัญญา พ.ศ. 2410 กับรัฐบาลฝรั่งเศส แต่หนังสือสัญญาฉบับนี้มีข้อบกพร่องสรุปได้ 3 ประการคือ ประการแรกรัฐบาลไทยต้องยอมให้หนังสืออนุญาตจำหน่ายสุราแก่ผู้ขออนุญาตทุกรายไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นบุคคลเช่นไร เป็นผลให้รัฐบาลไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะรักษาความเรียบร้อยได้ ประการที่สองรัฐได้เงินค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเฉพาะที่จำหน่ายสุราบางโรงเท่านั้น ซึ่งผิดจากธรรมเนียมการให้ใบอนุญาตในยุโรป และประการสำคัญคือ รัฐบาลไม่ได้ทำหนังสือสัญญานี้กับประเทศอื่น ๆ ทำให้กงสุลบางชาติแสวงหาผลประโยชน์จากการออกใบอนุญาต และพ่อค้านำสุราจีนที่เรียกว่า ซัมชู (Samshoo) ซึ่งเป็นสุราแรงราคาถูกเข้ามาจำหน่ายมากขึ้น ทำให้รัฐบาลประสบความลำบากในการรักษาความเจริญของบ้านเมือง และไม่สามารถคุ้มครองสุขภาพประชาชนในการดื่มสุราถูก ๆ ได้

¹ เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้นถ้ารัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมทำสัญญาสุราร่างที่รัฐบาลไทยขอนี้แล้วจะทำให้สุราจีนไม่มีเข้ามา สุราจากฝรั่งเศสจะได้เข้ามาจำหน่ายในไทยได้ตามเดิม ขณะเดียวกันผลจากการทำสัญญานี้จะป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ของ "...พ่อค้าจีนกับกงสุลซึ่งเป็นคนมักได้ รับความรับจึนว่าเป็นสปีเยกเท่านั้น ไม่มีประโยชน์ต่อชาวยุโรปเลย..."¹

ในการเจรจาครั้งนี้รัฐบาลฝรั่งเศสได้เรียกร้องต่อรัฐบาลไทยเพื่อขอนำสุราที่ทำจากข้าวจาก "เมืองยูนฝรั่งเศส"² ซึ่งเป็นเมืองอาณานิคมของตนเข้ามาจำหน่าย แต่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงไม่ยินยอมโดยให้เหตุผลว่า รัฐบาลไทยต้องทำสัญญาสุรานี้ถึง 12 ประเทศ ถ้าฝรั่งเศสได้ผลประโยชน์เช่นใดประเทศอื่น ๆ ย่อมได้เช่นกัน จุดประสงค์สำคัญที่ไทยขอทำสัญญาสุราครั้งนี้เพื่อป้องกันสุราแรงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน ดังนั้นถ้าสุราเมืองยูนฝรั่งเศสมีใช้สุราแรงมีราคาถูกแล้วก็ขอย่นนำมาจำหน่ายได้ ถึงกระนั้นก็ตามผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสได้โต้แย้งว่ารัฐบาลไทยก็ได้ผลิตสุราที่ทำจากข้าวเช่นเดียวกัน พระองค์เจ้าปฤษฎางค์จึงทรงชี้แจงว่าสุราโรงนั้นรัฐจัดเป็นภาษีผูกขาดที่รัฐสามารถควบคุมได้ทั้งการผลิตและจำหน่ายในราคาสูง ส่วนสุราต่างประเทศที่นำเข้ามาเสียภาษีร้อยละ 3 แล้วไม่ได้เสียภาษีภายใน ทำให้ราคาถูกเป็นผลให้ประชาชนหาซื้อบริโภคได้ง่ายก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงขอเก็บภาษีสุราต่างประเทศเท่ากับภาษีสุรภายใน แต่ถ้าเป็นสุราแรงกว่าสุราโรงรัฐจะขอเก็บเพิ่มขึ้นตามส่วน

ต่อข้อเรียกร้องของรัฐบาลฝรั่งเศสในการให้ไทยเพิ่มความลงในสัญญาสุราฝรั่งเศสว่า "...ถ้าประเทศอื่นมีการค้าขายสุรามีผลประโยชน์อย่างไร ฝรั่งเศสขอมีผลประโยชน์อย่างนั้นด้วย..."³ ในการนี้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงต่อรองที่จะไม่ให้

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ มูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² เมืองยูนในฝรั่งเศสในที่นี้คือ เวียดนาม

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ มูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2426 [มช.]

นำข้อความนี้ลงในข้อสัญญา ทั้งนี้ทรงเกรงว่าชาติที่ไม่มีผลประโยชน์จากการค้าสุราจะ
 บ่ายเบี่ยงไม่ยอมปรึกษาตกลงทำสัญญาสุรา จนกว่าประเทศที่มีผลประโยชน์ยอมทำสัญญา
 สุราเสียก่อนซึ่งจะทำให้ความยุ่งยากแก่ไทยเมื่อขอทำสัญญาสุรากับประเทศอื่น ๆ แต่ใน
 เวลาเดียวกันพระองค์ทรงยินยอมที่จะทำหนังสือรับรองแก่รัฐบาลฝรั่งเศสว่า "...ถ้าประเทศ
 ใดที่ได้มีหนังสือสัญญานี้มีผลประโยชน์ในการค้าขายสุราในกรุงเทพฯ อย่างใด เคาเวอน
 เมนต์สยามจะยอมให้ประเทศฝรั่งเศสอย่างนั้นเหมือนกัน..."¹

นอกจากนี้รัฐบาลฝรั่งเศสยังได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยทำทางโทรเลขระหว่าง
 กรุงเทพฯ ถึงเมืองญวน พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้ทรงแจ้งให้ฝรั่งเศสทราบว่าขณะนี้
 รัฐบาลได้ดำเนินการสร้างทางโทรเลขโดยขอคำปรึกษาต่อเจ้าหมักงวนฝ่ายโทรเลขเมืองญวน
 ขอว่าจ้างผู้ชำนาญการสร้างทางโทรเลขมาดำเนินการในไทยจนสำเร็จสมบูรณ์แล้ว แม้
 พระองค์ทรงได้รับคำสั่งให้มาดำเนินการเจรจาทำความตกลงในสัญญาโทรเลขระหว่าง
 ไทยกับฝรั่งเศสก็ตาม แต่เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่จะต้องหอบปะเจรจาปรึกษาหารือโดย
 เฉพาะ ไม่ควรที่จะนำมาเจรจาเกี่ยวข้องกับในการเจรจาเรื่องสุราในครั้งนี้

รัฐบาลฝรั่งเศสได้หยิบยกข้อสำคัญในร่างสัญญาสุราที่รัฐบาลไทยได้เสนอต่อที่
 ประชุมครั้งนี้ ได้แก่ วิธีการตรวจแรงสุรา ความหมายของคำว่า "อินตอกซิกัน"
 (Intoxicants) และพิศักษาศาสตร์เหล้าองุ่นและเบียร์ รัฐบาลฝรั่งเศสได้กล่าวทักท้วงถึง
 วิธีการตรวจแรงสุราว่า รัฐบาลไทยไม่ไ้ระบุวิธีการตรวจแรงสุราไว้อย่างแน่ชัดใน
 ร่างสัญญาสุรา จึงเกรงว่าจะไม่ไ้ความยุติธรรม และเสนอขอให้กงสุลฝรั่งเศสมีส่วน
 ร่วมในการตรวจสุราค้วย พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงปฏิเสธไม่ยอมให้กงสุลเข้ามา
 เกี่ยวข้องในเรื่องนี้โดยชี้แจงว่า การตรวจแรงสุรานั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายภายใน
 ซึ่งควรเป็นอำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐ ถ้ากงสุลฝรั่งเศสเห็นว่าการปฏิบัตินั้นไม่ยุติธรรมก็มี
 สิทธิฟ้องร้องต่อรัฐบาลไทยได้

¹ เรื่องเดียวกัน.

ประการต่อมารัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่า ไทยตีความหมายของคำว่า "อินทอ็อกซิกัน" (Intoxicants) ครอบคลุมไปถึงน้ำมีนเมาทั้งหมดรวมทั้งสุรา เบียร์ เหล้าองุ่น และอื่น ๆ ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไทยต้องการห้ามเฉพาะสุราแรงที่เป็นอันตรายต่อ สุขภาพอนามัยของประชาชน พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงชี้แจงให้ทราบว่า การใช้กานี้ เพื่อแยกการกำสุราออกจากหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้าที่ใดทำไว้รวมทั้งต้องการ ควบคุมของมีนเมาทุกชนิดที่จะมีต่อไปภายหน้าด้วย แต่เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสกล่าวทักท้วง มา รัฐบาลไทยจึงยินดีที่จะระบุชื่อให้ชัดเจน

หัวข้อสุดท้ายที่ฝรั่งเศสได้หยิบยกขึ้นมาแย้งต่อรัฐบาลไทย คือ การเก็บภาษี เหล้าองุ่นและเบียร์ซึ่งสูงถึงร้อยละ 10 ของราคาสินค้านั้น ก็เพราะว่ารัฐบาลไทยต้อง การรายได้จากสุราสูงขึ้น พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงตอบโต้ผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสว่า ถ้ารัฐบาลไทยต้องการเพิ่มรายได้ของรัฐก็ควรที่จะทำหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้า ใหม่เพื่อขึ้นภาษีสินค้าทุกประเภทยอมได้รับผลประโยชน์มากกว่า แต่จุดมุ่งหมายของ รัฐบาลไทยในการเก็บภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ให้สูงขึ้นนั้น เป็นเพราะรัฐบาลต้องการป้องกัน เหล้าองุ่นและเบียร์ชนิดเลวเทียบเท่าสุราจีน "ซัมชู" (Samschoo) ซึ่งผลิตในประเทศ ยุโรปบางประเทศ เช่น เยอรมนี นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าเหล้าองุ่นและเบียร์เหล่านี้ เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทบำรุงรส จึงควรมีแต่ชนิดดีและราคาแพง ดังนั้นภาษีที่รัฐบาล ไทยเรียกเก็บในอัตราที่สูงนี้เท่ากับว่ารัฐเก็บจากผู้ซื้อ แม้กระนั้นก็ผู้แทนฝ่ายฝรั่งเศสก็ ยังคงยืนยันและคัดค้านไม่ให้เพิ่มภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ และถ้ารัฐบาลไทยตกลงตาม คำขอของฝรั่งเศสในข้อนี้แล้ว รัฐบาลฝรั่งเศสจะยินยอมตามร่างเสนอของรัฐบาลไทย ทุกประการ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์จึงเสนอให้ผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสร่างข้อสัญญาว่า ไทย ควรจะเก็บภาษีนี้ได้เท่าใดเพื่อรัฐบาลไทยจะได้นำไปพิจารณาตามความเหมาะสมต่อไป เมื่อพิจารณาดังเหตุผลที่ไทยยกตัวอย่างเหล้าองุ่นและเบียร์จากเยอรมนี ว่ามีรสแรงเทียบเท่า กับสุราจีนนั้น กล่าวได้ว่าเป็นเทคนิคการต่อรองอีกประการหนึ่งของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ เนื่องจากทรงทราบว่าขณะนั้นรัฐบาลฝรั่งเศสกำลังศึกษากันการขยายอิทธิพลด้านการเมืองและ

เศรษฐกิจของเยอรมัน¹ ในขณะที่ฝรั่งเศสคัดค้านการเก็บภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ครั้งนี้ เนื่องจากมาจากฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ผลิตเหล้าองุ่นและเบียร์เป็นสินค้าออกรายใหญ่ของโลก

การเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในครั้งนี้เป็นเพียงการปรึกษาหารือหรือเรื่องสุรา ในอีกระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสได้แจ้งให้พระองค์เจ้า ปฤษฎางค์ทรงทราบว่ารัฐบาลฝรั่งเศสยังไม่อาจตกลงเรื่องสุราตามความต้องการของ รัฐบาลไทยได้โดยเร็ว เพราะรัฐบาลฝรั่งเศสยังวุ่นวายอยู่กับการจัดคณะรัฐบาลเข้า บริหารประเทศ ถึงกระนั้นก็ตั้งข้อคิดที่จะช่วยเหลือรัฐบาลไทยโดยรับว่าจะแก้ไขร่าง สัญญาในบางข้อที่ไม่ชัดเจน พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงขอร้องให้รัฐบาลฝรั่งเศสเร่ง จัดการในเรื่องนี้โดยเร็ว เพราะ "...การเรื่องสุรานี้ เป็นการร้อนมาก..."² จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องรีบจัดการแก้ไขอย่างรวดเร็ว ถ้ารัฐบาลฝรั่งเศสยินยอมตามร่าง ของไทย "...เขาเวอนเมนต์สยามจะคิดถึงคุณฝรั่งเศสมาก คงจะไม่ลืมความดีที่เป็น การยุติธรรม..."³ ก่อนกลับกรุงลอนดอนพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงให้นายรุ และให้ชื่อแจ้งทำความเข้าใจต่อนายกลาเวอรี่ว่า รัฐบาลไทยไม่ยินยอมให้ฝรั่งเศสแก้ไข ร่างสัญญาสุราจนเสียความ และให้นายกลาเวอรี่เขียนร่างสัญญาตามความเห็นของ รัฐบาลฝรั่งเศสเพื่อเป็นหลักฐานในการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสต่อไป

¹ ฝรั่งเศสและเยอรมันทำสงครามฝรั่งเศส-ปรัสเซีย (Franco-Prussian War) ในปี พ.ศ. 2413 ฝรั่งเศสพ่ายแพ้ต้องสูญเสียแคว้นอัลซาสและลอร์เรนแก่เยอรมนี และ ยังถูกเยอรมนีขึ้นไยบายก็คกันมิให้ฝรั่งเศสมีพันธมิตร จนกระทั่งฝรั่งเศสต้องอยู่โดด เดี่ยว เป็นผลให้ฝรั่งเศสขึ้นไยบายขยายดินแดนด้วยการหาอาณานิคมในแอฟริกาและตะวันออกไกล ใน มณีมัย รัตนมณี, ประวัติศาสตร์การทูตยุโรป ค.ศ. 1815-1914, (กรุงเทพมหานคร: ณะประดิษฐ์การพิมพ์, 2522), หน้า 101

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2426 [มช.]

³ เรื่องเดียวกัน.

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์เสด็จไปปารีสอีกครั้งหนึ่งในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2426 พร้อมนายวินเซอร์ เนื่องจากว่าพระยาสยามวรัรักษ์และนายรุเตยไคมีหนังสือแจ้งให้ทราบว่าควรที่พระองค์จะเสด็จไปเจรจาเรื่องสุราต่อ เนื่องจากรัฐบาลฝรั่งเศสได้เปลี่ยนใหม่¹ และบุคคลทั้งสองมีเพื่อนในคณะรัฐมนตรีชุกนี้หลายคน² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงนำร่างสัญญาสุรา³ เสนอต่อนาย ชาลแมล ลากูร์ (M. Challengel Lacour) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเพื่อชี้แจงเหตุผลที่รัฐบาลไทยขอปรึกษาตกลงทำสัญญาสุรากับฝรั่งเศสพร้อมกับเสนอบันทึกผลของการเจรจาเรื่องสุราที่ได้ทำความตกลงกับรัฐบาลฝรั่งเศสในครั้งก่อนเพื่อขอเปิดการประชุมปรึกษาหารือต่อไป

การเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสในเดือนเมษายน พ.ศ. 2426 นั้น หัวข้อเรื่องพิศการเก็บภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ได้ถูกหยิบยกมาเจรจาในที่ประชุมอีกครั้ง แม่ไทยจะเรียกร้องเสนอขอเก็บในอัตราภาษีร้อยละ 10 ของราคาตามแบบสัญญาสุราอังกฤษก็ตาม แต่ฝรั่งเศสยังคงบ่ายเบี่ยงไม่ยอมรับโดยอ้างว่าอัตราภาษีขาเข้าที่ฝรั่งเศสได้ทำกับชาติอื่น ๆ เช่น ตุรกีนั้นไม่เกินร้อยละ 8 ถ้าไทยไม่ลดลงอีกร้อยละ 2 แล้วจะถูกโต้แย้งอย่างรุนแรงได้ในรัฐสภา ซึ่งอาจเป็นผลกระทบบถึงข้อความในสัญญาสุราโดยส่วนรวมด้วย และในที่สุดจะทำให้เกิดความล่าช้าในขั้นตอนการให้สัตยาบันของรัฐสภาฝรั่งเศส แม้รัฐบาลไทยจะโต้แย้งและยืนยันว่ารัฐบาลอังกฤษและโปรตุเกสได้ยินยอมให้ไทยจัดเก็บภาษีเหล้า

¹ คณะรัฐบาลฝรั่งเศสชุดใหม่มีนายจูส์ แฟรี (M. Jules Ferry) เป็นนายกรัฐมนตรี นายชาลแมล ลากูร์ (M. Challengel Lacour) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐบาลชุดนี้เข้ารับตำแหน่งในเดือนเมษายน พ.ศ. 2426

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

³ ร่างสัญญาสุราฉบับนี้ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงปรึกษากับนายรุเตยและนายวินเซอร์ โดยปรับปรุงร่างสัญญาสุราเดิมตามพระบรมราโชวาท และนำไปให้นายโวซ็องซึ่งชำนาญภาษาคำการค้าการทูตเป็นผู้แก้ไขด้อยคำ

องุ่นและเบียร์โคถึงร้อยละ 10 ก็ตาม ที่สุดทางฝ่ายไทยจึงยอมลดเงื่อนไขการเก็บภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ลงมา ปัจจัยที่ทำให้ไทยต้องอ่อนข้อลงมานั้น เห็นได้จากหนังสือรายงานของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ที่แจ้งต่อรัฐบาลไทยที่ว่า การเจรจาทำความตกลงสัญญาสุรากับรัฐบาลฝรั่งเศสนั้นเป็นการยากลำบากที่จะให้ฝรั่งเศสยินยอมทำสัญญาสุราตามแบบสัญญาสุราอังกฤษ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะรัฐบาลฝรั่งเศสก็เป็นมหาอำนาจประเทศหนึ่งในยุโรป จึงไม่ต้องการดำเนินการตามรูปแบบเดียวกับอังกฤษด้วยเหตุผลที่ว่า "... เคาเวอนเมนต์ฝรั่งเศส ก็มีสิทธิณะเหมือนกัน ไม่อยากทำตามคำอังกฤษ..."² เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของรัฐบาลไทยในการทำสัญญาแล้วพบว่าจุดประสงค์หลัก คือ ความต้องการที่จะควบคุมการค้าสุรภายในประเทศ ดังนั้นแม้ฝรั่งเศสจะขอลดอัตราภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ลงมาบ้างก็เป็นที่น่าพอใจแล้ว เมื่อเทียบกับผลประโยชน์ของรัฐที่ไม่ต้องเสียไป ทั้งนี้เนื่องมาจากกระหว่างการเจรจาทำสัญญาสุรากับฝรั่งเศสนั้น ผู้แทนของรัฐบาลฝรั่งเศสเคยเสนอให้ไทยทำสัญญาโทรเลขและสัญญาทะเลสาบเป็นการแลกเปลี่ยนกับการทำสัญญาสุรา แต่การลดทศกัศรภาษีเหล้าองุ่นและเบียร์ลงมานี้คงอยู่ในเกณฑ์ที่รัฐบาลไทยจะยินยอมให้ได้ ทั้งนี้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์เคยทูลต่อรัฐบาลเมื่อครั้งสร้างร่างสัญญาสุราที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์และพระยาศยามจุรพาหุช่วยกันแก้ไขเพิ่มเติมว่า

... หนึ่งกลางที่ท่าน เคาเวอนเมนต์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะเห็นไปว่าความร่างนี้เป็น การขอเอาเปรียบมากนัก เคาเวอนเมนต์ต่างประเทศจะไม่ยอมให้ ข้าพเจ้าได้แทนสมควรตามร่างนี้ เพราะเห็นด้วยเกล้าหมว่าไหน ๆ ไคขอแล้ว ควรจะลองขอให้ไคเปรียบอย่างมาก ถ้าไม่ไคแล้วจะลดลงมาสักเพียงไคก็ไค แลอย่างมากที่ไคยว แลอย่างน้อยที่สุด ที่ท่าน เคาเวอนเมนต์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่าจะไคทำสัญญา แลจะยอมให้อย่างไคเพียงไคนั้น ข้าพเจ้าขอประทานอินสตรักชันออกมาไคยเร็ว...³

¹ กบส., "Memorandum of Negotiation on French Spirits Convention."
เพิ่มเติมหมวดสัญญาสุรากับต่างประเทศ

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี
วันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2426 [มช.]

³ กจช, ร. 5 พถ. เล่มที่ 5 พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทูลกรมหมื่นเทววงษ์
วโรปการ วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2425, หน้า 478

เนื้อหาสาระสำคัญของสัญญาสุรารั้งเศ¹ ที่แตกต่างจากสัญญาสุราอังกฤษ นอกจากพิถัตราภาษีเหล่าอุนและเบียร์ตั้งกล่าวแล้ว ยังมีข้อแตกต่างกันอีก 2 ประการ คือ ประการแรกสัญญาสุรารั้งเศนั้นจะให้ใช้ได้ ต้องมีการให้สัตยาบัน (Ratification) ก่อน ส่วนสัญญาสุราอังกฤษนั้นหลังจากลงนามแล้วก็มีผลตามสัญญา ประการที่สองสัญญาสุรารั้งเศได้ระบุว่าการสุราที่มีแรงแอลกอฮอล์ไม่เกิน 50 ดีกรี จะเสียพิถัตราภาษีขาเข้า เท่ากับพิถัตราภาษีสุราในประเทศของไทย ส่วนสุราที่มีแรงแอลกอฮอล์สูงกว่า 50 ดีกรีนั้น จะเสียภาษีเพิ่มขึ้นตามส่วนของแรงแอลกอฮอล์² แต่ในสัญญาสุราอังกฤษไม่มีการระบุแรงแอลกอฮอล์ของสุรา

การลงนามในสัญญาสุรารั้งเศนั้น พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเข้าใจว่า สัญญาสุรารั้งเศจะต้องผ่านการให้สัตยาบันของรัฐบาลฝรั่งเศสเสียก่อนจึงจะลงนามได้ พระองค์ทรงได้ติดหมายกับรัฐบาลสเปน เพื่อเข้าเฝ้าถวายเอกสารตราตั้งต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสเปน และกำหนดวันเจรจาทำสัญญากับรัฐบาลไว้แล้ว ครั้นเมื่อพระองค์เจรจาทำสัญญากับรัฐบาลฝรั่งเศสเรียบร้อยแล้ว จึงทรงเตรียมที่จะเดินทางไปประเทศสเปนและโปรตุเกส แต่พระองค์เพิ่งทรงทราบว่าสัญญาสุรารั้งเศจะต้องลงนามก่อนที่จะนำเสนองานเพื่อให้สัตยาบัน ถึงกระนั้นก็ตามพระองค์เจ้าปฤษฎางค์คงรักษาหมายกำหนดการเดิม โดยได้เสด็จไปปฏิบัติภารกิจที่ประเทศสเปนและโปรตุเกส ก่อน หลังจากนั้นจึงย้อนกลับมากรุงปารีส เพื่อลงนามในสัญญาสุรากับนายซาลแมลลากูร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2426 รวมระยะเวลาทั้งสิ้นในการเจรจาทำสัญญากับรัฐบาลฝรั่งเศส ประมาณ 6 เดือน

3. การเจรจากับประเทศอื่นๆ

ในกรณีของประเทศสเปนนั้น พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้แต่ทรงเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นตราตั้งต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสเปน เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2426³ โดยยังมีได้เจรจาเรื่องสุราแต่อย่างใด จากนั้นก็เสด็จไปโปรตุเกส

¹ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง.

² เรื่องเดียวกัน., หน้า 47-48

³ Manich Jumsai, Prince Iridang's Files on His Diplomatic Activities..., p. 53

การเจรจาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลโปรตุเกส และรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ ซึ่งเป็นชาติที่มีถิ่นในบังคับต่างชาติมีผลประโยชน์จากการทำสัญญาสุราในไทย กล่าวได้ว่าเป็นผลจากความสนทนาระหว่างส่วนตัวของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ กับเซอร์ ชาลส์ ไวค (Sir Charles Wyke) ราชทูตอังกฤษประจำกรุงลิสบอน ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือในการนำโครงการสัญญาสุรานั้นที่ความจำเป็นของรัฐบาลไทยที่ต้องการทำสัญญาสุรา และสัญญาสุราเสนอต่อ นายเคอ แซร์ฟา (M. De Serfa) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนาย บาร์ไรโรส (M. Barreiros) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ให้พิจารณา ก่อนเปิดการเจรจาเป็นทางการ¹ การเจรจากับรัฐบาลโปรตุเกสในครั้งนี้ ประสบผลสำเร็จลงได้ในเวลาอันรวดเร็ว กล่าวคือใช้เวลาเพียง 6 วันจึงได้ลงนามในสัญญาสุรากับนายเคอฟา เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2426

เมื่อพิจารณาถึงความรวดเร็วในการเจรจา อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพราะรัฐบาลโปรตุเกสต้องการที่จะสร้างเสริมสัมพันธภาพอันดีต่อไทย เนื่องจากโปรตุเกสไม่มีการค้าสำคัญในไทยมากนัก ประการต่อมาการที่กงสุลโปรตุเกสยินยอมลงนามและปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญาสุรากรุงเทพฯ ย่อมเป็นประจักษ์พยานที่ทำให้รัฐบาลโปรตุเกสมั่นใจว่า ผลจากการทำสัญญาสุรานี้จะทำให้การค้าของโปรตุเกสในไทยดีขึ้น

ส่วนการเจรจาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์นั้น พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ทรงได้รับความช่วยเหลือจากเคานต์ เดอ บิลานด์² (Count de Bylandt) ราชทูต

¹ กบส., "Memorandum of Negotiation on Portuguese Spirits Conventions," แห่งประมวลสัญญาสุรากับต่างประเทศ

² เคานต์ เดอ บิลานด์ (Counte de Bylandt) มีบุตรชายเป็นเลขานุการส่วนตัวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

เนเธอร์แลนด์ประจำกรุงลอนดอนซึ่งสนิทสนมกับพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นส่วนตัว ทั้งนี้ ราชทูตไทยได้ทรงส่งบันทึกของรัฐบาลไทยในการขอทำความตกลงเรื่องสุราและร่างสัญญาสุราเบื้องต้นไปให้นายวิลลิบอยส์ (Van der Dors de Willebois) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของเนเธอร์แลนด์เพื่อพิจารณา เมื่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงทราบจากนายคิ บิลานด์ว่า รัฐบาลเนเธอร์แลนด์พร้อมที่จะเจรจา พระองค์จึงเสด็จไปเนเธอร์แลนด์พร้อมด้วยหลวงนายเคชและนายเวอร์นี

จากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับนายวิลลิบอยส์ เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2426 ทรงทราบว่ารัฐบาลเนเธอร์แลนด์ยินดีพิจารณาร่างสัญญาสุราก่อนที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์จะได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเนเธอร์แลนด์เพื่อถวายเอกสารตราตั้ง (Credential) นายวิลลิบอยส์ได้แสดงท่าทีเห็นใจรัฐบาลไทยที่ต้องประสบความยุ่งยากในเรื่องการค้าสุราและเสนอความเห็นให้ทราบว่า รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ควรได้รับผลประโยชน์ทางค้าเสรีธุรกิจเป็นการตอบแทนจากรัฐบาลไทยบ้าง โดยที่รัฐบาลไทยควรยกเลิกหรือลดภาษีขาออกปลาที่ส่งจากกรุงเทพฯ ไปจำหน่ายยังอินโดนีเซีย เพื่อให้สัญญาสุรานี้ผ่านการสนับสนุนต่อรัฐสภาเนเธอร์แลนด์ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลชุดนี้เพิ่งเข้ามารับตำแหน่งใหม่ จึงอาจเป็นไปได้ที่อาจมีผู้มีเสียงสนับสนุนอยู่ในที่ประชุมรัฐสภา¹

การขอแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางค้าเสรีธุรกิจโดยรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ดังกล่าว ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่งในการประชุมผู้แทนรัฐบาลทั้งสองประเทศ² เพื่อพิจารณาตกลงในเรื่องสุรา เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2426 โดยนายฮามเมล (M. Hamel) อธิบดีกรมสนธิสัญญาเนเธอร์แลนด์ โดยอ้างว่าผลจากการทำสัญญาสุรานี้ นอกจากรัฐบาลไทยจะมีอำนาจควบคุมการค้าสุรกายในประเทศแล้ว ยัง

¹ ผู้เข้าร่วมประชุมในครั้งนี ทางฝ่ายรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้แก่ นายวิลลิบอยส์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และนายฮามเมล (M. Hamel) อธิบดีกรมสนธิสัญญา ทางฝ่ายไทยได้แก่ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ และนายเวอร์นี

² กบศ., "Memorandum of Negotiation on Netherland Spirits Conventions," แผนภูมิสนธิสัญญาสุรากับต่างประเทศ

ได้รับภาษีสุราเพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้นรัฐบาลไทยควรให้ผลประโยชน์ต่อรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ในการลดภาษีปลาเป็นการตอบแทน¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงชี้แจงให้ประมุขทราบ ว่าไทยยินดีที่จะลดภาษีปลาให้แต่เห็นว่าภาษีปลาที่เก็บอยู่นั้นน้อยอยู่แล้ว² รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ควร "หาบุญคุณ" ต่อไทยคง เช่นอังกฤษและฝรั่งเศสที่ตกลงทำสัญญาสุรากับไทย โดยมีได้ผลประโยชน์ตอบแทนต่ออย่างไร ทั้งนี้เป็นผลจากรัฐบาลของประเทศทั้งสองคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ไทยควรจะได้ และอีกประการหนึ่งผลจากการทำสัญญาสุรารั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการค้าสุรายุโรปอีกด้วย ดังเห็นได้จากกรณีที่กงสุลเนเธอร์แลนด์ในไทยได้ลงนามและปฏิบัติตามข้อผูกพันในสัญญากรุงเทพฯ อย่างไรก็ดีผู้แทนรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้ขอสถิติบัญชีจำนวนสุราเงินที่ส่งเข้าประเทศไทย เพื่อนำไปพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ต่อมานายวิลลิบอยส์ได้แจ้งให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้ทราบว่า จากการประชุมของคณะรัฐบาลนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคมได้นำเรื่องขอให้ไทยลดภาษีปลามาเสนออีก แต่ในที่สุครัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้เห็นแก่สัมพันธไมตรีอันดีของไทย จึงขอประชุมปรึกษาร่วมกันอีกครั้งหนึ่งโดยอาศัยรูปแบบสัญญาอังกฤษเป็นหลัก ต่อมานายวิลลิบอยส์ได้ทำหนังสือถึงราชการ (Semi-Official) รับรองในเรื่องที่ได้ทำความเข้าใจกันดังกล่าว มอบให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์³

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2426 พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเสด็จไปเนเธอร์แลนด์อีกครั้งหนึ่งเพื่อถวายเอกสารตราคั่งต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเนเธอร์แลนด์ หลังจากการเข้าเฝ้าแล้ว พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้เข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของเนเธอร์แลนด์เพื่อเจรจาเรื่องสุรา ผู้แทนรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ยินยอมทำสัญญาสุรตามแบบรัฐบาลอังกฤษ โดยแก้ไขข้อความเพียงเล็กน้อย และเรียกร้องให้รัฐบาลไทย

¹ เรื่องเดียวกัน.

² พิกัดอัตราภาษีปลา ตามพิกัดอัตราภาษีที่แนบท้ายหนังสือสัญญาทางไมตรีและการค้าคือ ภาษีปลาหู หมันละ 1 บาท ส่วนพิกัดภาษีภายใน คิดตามน้ำหนักหามละ 1 สลึง

³ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์โรประการ วันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

เก็บภาษีเหล้าอุนและเบียร์เพียงร้อยละ 8 แต่เมื่อพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงที่แจ้งให้เห็นแก่
 มิตรภาพระหว่างประเทศ และยืนยันว่ารัฐบาลไทยจะตรวจตราดูแลไม่ยอมให้เจ้าภาษี
 ปลาท่าการกลั่นแกล้งลูกค้า¹ ในที่สุดรัฐบาลเนเชอร์แลนด์จึงยอมทำสัญญาสุรตามแบบ
 สัญญาสุราอังกฤษ ถึงกระนั้นก็ตามแม่จะตกลงกันได้แล้ว แต่ก็ยังไม่มีกลงนามในสัญญา
 สุราเนเชอร์แลนด์ ทั้งนี้เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเนเชอร์แลนด์ ยังมีได้
 ไปรคเกล้าฯ พระราชทานอำนาจในการลงนามในสัญญาสุราแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
 การต่างประเทศ แต่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงมีอาจรอคอยได้ เพราะต้องรีบกลับ
 อังกฤษเพื่อรับเสด็จกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ซึ่งเสด็จมารับตำแหน่งราชทูตไทยประจำอังกฤษ
 และอเมริกา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของเนเชอร์แลนด์จึงได้ทำ
 หนังสือรับรองในร่างสัญญาที่ได้ทำความตกลงกันไว้เป็นหลักฐาน ครั้นเมื่อพระองค์เจ้า
 ปฤษฎางค์เสด็จไปเยอรมนีในปี พ.ศ. 2426 จึงได้เสด็จแวะกรุงเฮก เพื่อลงนามใน
 หนังสือสัญญาสุรากับรัฐบาลเนเชอร์แลนด์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2426

มีข้อควรพิจารณาอยู่ประการหนึ่งถึงการทำสัญญาสุรากับรัฐบาลเนเชอร์แลนด์
 ในครั้งนี้กล่าวคือ รัฐบาลไทยได้รับการสนับสนุนจากกงสุลเนเชอร์แลนด์ในไทยในการ
 รายงานชี้แจงถึงสถานการณ์ที่แท้จริงในไทย ทำให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงความช่วยเหลือ
 จากกงสุล จึงได้มอบสิ่งของเครื่องใช้ที่รัฐบาลไทยได้ส่งออกไปร่วมแสดงนิทรรศการที่
 กรุงอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเชอร์แลนด์ ให้แก่พิพิธภัณฑ์เมืองอัมสเตอร์ดัมตามที่กงสุล
 เนเชอร์แลนด์ขอ²

อาจกล่าวได้ว่า การเจรจาทำสัญญาสุรากับเนเชอร์แลนด์ในครั้งนี้สำเร็จลง
 ได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ส่วนตัวของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์กับราชทูตเนเชอร์แลนด์ใน
 กรุงลอนดอน ที่เอาใจใส่ให้คำแนะนำและมอบหมายให้บุตรชายของคนที่ซึ่งเป็นเลขานุการ

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ ทูลกรมหมื่นเทววงษ์ยุโรปการ
 วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² เรื่องเดียวกัน.

รัฐมนตรีต่างประเทศเนเธอร์แลนด์ อำนาจความสะดวกและช่วยเจรจาสนับสนุนให้
รัฐบาลเนเธอร์แลนด์แสดงไมตรีต่อไทย¹ ประกอบกับกงสุลเนเธอร์แลนด์เอง ก็ได้รายงาน
งานข้อเท็จจริงในไทยกลับไปประเทศของตน เพื่อรัฐบาลจะได้ใช้ประกอบในการ
พิจารณา ที่สำคัญคือประเทศมหาอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งมีถิ่นในบังคับจำหน่ายสุรา
เช่นเดียวกับโปรตุเกส ได้ทำสัญญาสุรากับไทยเรียบร้อยแล้วเช่นกัน จึงมีส่วนกระตุ้น
ให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ตกลงทำสัญญาสุราได้โดยไม่ต้องมีข้อแลกเปลี่ยนแต่ประการใด

ส่วนการเจรจาทำสัญญาสุรากับประเทศสวีเดน-นอร์เว เดนมาร์ก และ
เบลเยียมนั้น พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเสด็จไปทำสัญญาสุรากับประเทศทั้งสามในคราว
เดียวกัน ทั้งนี้เพราะอยู่ในเส้นทางเดียวกัน โดยเสด็จออกจากลอนดอนพร้อมด้วยนาย
เวอร์บี เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2426 พระดำริในการเสด็จในครั้งนี้ เพราะทรง
เล็งเห็นว่าถ้าสามารถทำสัญญาสุรากับประเทศเหล่านี้ได้ จะเป็นการสนับสนุนพระองค์ใน
การขอเจรจาทำสัญญาสุรากับประเทศอื่น ๆ ต่อไป² การเจรจากับรัฐบาลทั้งสามเริ่ม
ขึ้นหลังจากพระองค์ได้ทรงถวายเอกสารตราตั้งต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้งสามประเทศ
ในการประชุมปรึกษาทำสัญญาสุรากับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทั้งสามคน
นั้น พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงชี้แจงถึงเหตุผลที่รัฐบาลไทยจำเป็นต้องขอทำสัญญาสุรา
กับต่างประเทศ พระองค์ทรงหวังว่าจะได้รับความร่วมมือด้วยดีเช่นกัน รัฐบาลของ
ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ยินยอมที่จะทำสัญญาสุรากับไทย ในรูปแบบเช่นเดียวกับสัญญาสุรา
ที่ไทยทำกับอังกฤษ ระยะเวลาในการปรึกษาเจรจาดังวันลงนามนั้น เป็นไปอย่างรวดเร็ว
เร็วกล่าวคือ สามารถทำความตกลงกับรัฐบาลสวีเดน-นอร์เว ได้ภายใน 10 วัน ส่วน
เดนมาร์ก และเบลเยียมนั้นใช้เวลาเพียงประเทศละ 1 สัปดาห์

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ มูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ
วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2426 [มช.]

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ มูลกรมหมื่นเทววงษ์โรปกการ
วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

เมื่อพิจารณาถึงการที่ประเทศทั้งสามยินยอมเจรจา และทำสัญญาสุรากับไทย จนประสบความสำเร็จในเวลาอันรวดเร็ว นั้นเป็นผลมาจากประเทศทั้งสามไม่มีคนในบังคับ ที่มีผลประโยชน์จากการค้าสุราในประเทศไทย ประการต่อมา ประเทศเหล่านี้เป็นประเทศ เล็ก มีนโยบายต่างประเทศคล้อยตามมหาอำนาจอังกฤษ คงเห็นได้จากกรณีที่พระองค์เจ้า ปฤษฎางค์ขอใช้สัญญาสุรานี้ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสวีเดนภายหลัง การลงนามในสัญญาสุรา ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้กล่าวตอบว่า สวีเดนไม่มีข้อขัดขวางอย่างใด ยินยอมทำตามรัฐบาลอังกฤษ "...ถ้าอังกฤษยอมพรั่งนี้ เขาก็ยอมพรั่งนี้เหมือนกัน..."¹ และที่สำคัญจะเห็นได้ว่าหนังสือสัญญาทางไมตรีและ การค้าที่ไทยทำกับรัฐบาลสวีเดน-นอร์เว และเบลเยียมนั้น ยังระบุข้อความที่ว่ารัฐบาล ของประเทศคู่สัญญามีอำนาจที่จะตั้งข้อกำหนดห้ามมิให้จำหน่ายสินค้าที่เป็นของขี้ราย เพื่อรักษาความสงบสุขของประชาชนได้² ดังนั้นรัฐบาลทั้งสามประเทศจึงมิได้ขัดขวาง หรือขอผลประโยชน์อื่นเป็นการแลกเปลี่ยนต่อการทำสัญญาสุรานี้แต่อย่างใด

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงลงนามในสัญญาสุราสวีเดน-นอร์เว เดนมาร์ก เบลเยียม พร้อมทั้งนายโรชชิลด์ (Mr. Hochschild)³ นายโอ.ดี. เรเซนม-เลน (Mr. O. D. Resenom-Leln) และนายเฮ.เฟร-ออร์มัน (Mr. H. Frere-Orbon)⁴ เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2426 วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2426 และ วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2426 ที่กรุงสต็อกโฮล์ม กรุงโคเปนเฮเกน และกรุงบรัสเซลตาม ลำดับ

¹ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ลายพระหัตถ์ มูลกรมหมื่นเทววงษ์วโรปการ วันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2426 [มช.]

² สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี..., เล่ม 1, หน้า 175, 189

³ ชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษของรัฐมนตรีต่างประเทศสวีเดน-นอร์เว ที่ปรากฏอยู่นี้เป็นไปตามหนังสือสัญญาสุราที่ทำได้

⁴ ชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษของรัฐมนตรีต่างประเทศเบลเยียมที่ปรากฏ เป็นไปตามหนังสือสัญญาสุรา

ความสำเร็จในการลงนามในสัญญาสุรากับต่างประเทศถึง 3 ฉบับ ในเวลา
รวดเร็วนี้ เป็นผลเนื่องมาจากพระปรีชาสามารถของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ในการวาง
แผนงานที่จะมิให้สูญเสียเวลาและผลประโยชน์ของรัฐ ในการรีบเร่งเจรจาทำสัญญาสุรา
กับประเทศเหล่านี้ ดังเช่น มอบให้นายอังเดร คือ เฟลสซีส เคอ ริเชอลิเออ

(André du Plessis de Richelieu) นำหนังสือไปแจ้งต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศของเดนมาร์ก ขอเจรจาตกลงในข้อความในสัญญาสุราให้เรียบร้อย ก่อนที่
พระองค์จะถวายเอกสารตราตั้งต่อพระเจ้าแผ่นดินกรุงเดนมาร์ก และให้นายเวอร์นี
ออกเดินทางไปกรุงบรัสเซลส์ล่วงหน้า เพื่อชี้แจงต่อรัฐบาลเบลเยียมถึงเหตุผลที่รัฐบาลไทย
ต้องการทำสัญญาสุรากับรัฐบาลเบลเยียม เพื่อเตรียมการให้พระองค์ได้ประชุมปรึกษา
หารือกับผู้แทนของรัฐบาลเบลเยียมโตทันทีที่เสด็จถึงกรุงบรัสเซล

จากผลงานของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการเจรจาทำสัญญาสุรากับรัฐบาลอังกฤษ
โปรตุเกส และฝรั่งเศสเป็นที่เรียบร้อย และปฏิบัติการกิจในราชการทูตอื่น ๆ ได้สม
ประสงค์ของรัฐบาลไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ สถาปนาพระองค์เจ้าปฤษฎางค์จาก "หม่อมเจ้าปฤษฎางค์" เป็น
"พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์" (ท.ว.) เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2426²
โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เป็นผู้นำเครื่องราชอิสริยยศ
ไปพระราชทานให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ณ สถานทูตไทยประจำกรุงลอนดอน ในคราวที่
กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์เสด็จออกมาปฏิบัติหน้าที่ ในตำแหน่งราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน
และสหรัฐอเมริกา³

¹ M. André du Plessis de Richelieu เป็นชาวเดนมาร์กคนแรกที่
เข้ามารับราชการในกองทัพเรือไทย เป็นผู้วางรากฐานกองทัพเรือของไทย ตำแหน่ง
สูงสุดของท่านคือ ผู้บัญชาการทหารเรือไทย และได้รับบรรดาศักดิ์เป็น พระยาชลยุทธโยธิน

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์, ประวัติย่อ นายพันเอกพิเศษ พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าปฤษฎางค์..., หน้า 88-93

³ เรื่องเดียวกัน., หน้า 94-95

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าบทบาทและผลงานของพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ในการ
 เจริญทำสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลต่างประเทศขณะพระองค์ประทับอยู่ ณ กรุงลอนดอนนั้นได้แก่
 การทำสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลอังกฤษ โปรตุเกส ฝรั่งเศส สวีเดน-นอร์เว เดนมาร์ก
 เบลเยียม และชิลีนั้น จากนั้นพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้โยกย้ายมาปฏิบัติภารกิจ ณ
 สถานทูตไทยประจำกรุงปารีส ซึ่งจะได้อธิบายการดำเนินงานในครั้งต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย